V R I E S

Sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsgebied in het noorden van Drenthe

L 7
74 A

VERSLAGEN
No. 74

LANDBOUW-ECONOMISCH
ONTVANGEN
- 8 JUNI 1964
INSTITUUT

April 1964

Landbouw-Economisch Instituut - Conradkade 175 - 's-Gravenhage - Tel. 61.41.61
Niet voor publikatie - Nadruk verboden

INHOUDSOPGAVE

		Blz.
LIJST VAN BIJLAGEN		5
WOORD VOORAF		7
INLEIDING		9
HOOFDSTUK I	ENKELE ALGEMENE SOCIAAL-ECONOMISCHE ASPECTEN	10
	§ 1. Algemeen	10
	§ 2. Bevolking	10
	§ 3. Beroepsbevolking	12
	§ 4. Forensisme	13
	§ 5. Inkomensniveau	14
HOOFDSTUK II	ASPECTEN VAN DE AGRARISCH-ECONOMISCHE STRUCTUUR	16
	§ 1. De bedrijfsgroottestructuur in de gemeente Vries en in het Centraal Zandgebied van Drenthe	16
	§ 2. De grondgebruikers in het ruilverkavelingsgebied "Vries" naar beroepsgroep en grootteklasse	17
	§ 3. Wijzigingen in het aantal geregistreerden in de periode 1959-1962	19
	§ 4. Eigendom en pacht	22
	§ 5. Verkaveling	23
	§ 6. Gebouwen en openbare nutsvoorzieningen	23
HOOFDSTUK III	DE LANDBOUWBEDRIJVEN	24
	§ 1. Grondgebruik	24
	§ 2. De rundveehouderij	25
	§ 3. De varkens- en kippenhouderij	26
	§ 4. Het bedrijfstype	26
	§ 5. Mechanisatie en arbeid	28
	§ 6. Bedrijfsomvang, arbeidsproduktiviteit en arbeidsinkomen	30
HOOFDSTUK IV	ENKELE ASPECTEN VAN DE AGRARISCH-SOCIALE STRUCTUUR	39
	§ 1. De bedrijfshoofden	39
	§ 2. De bedrijfsopvolging	39
	§ 3. Verplaatsing, vergroting en verkoop	42
SAMENVATTING		44

LIJST VAN BIJLAGEN

		Blz.
1.	De bevolking sinds 1910	47
2.	De bevolking naar wijken	48
3.	Enige gegevens per wijk	49
4.	De mannelijke beroepsbevolking	50
5.	De mannelijke beroepsbevolking naar bedrijfstak	51
6.	De woonforenzen	52
7.	De werkforenzen	52
8.	De woonforenzen: vervoermiddelen	53
9.	De woonforenzen: reistijd tot het werk	53
10.	De inkomens	54
11.	De bedrijven ≥ 1 ha en de cultuurgrond (1910-1959)	55
12.	De geregistreerden	56
13.	De nevenberoepen van de B- en de hoofdberoepen van de C-geregistreerden	57
14.	De D-geregistreerden	58
15.	De grond buiten het blok	59
16.	De geregistreerden in 1959 en 1962	60
17.	Wijzigingen van het aantal geregistreerden (1959-1962)	61
18.	De nieuw geregistreerden (1959-1962)	61
19.	De verdwenen geregistreerden (1959-1962)	62
20.	De overdrachten in de periode 1959-1962	63
21.	De omvang van het grondverkeer (1961-1962)	64
22.	Eigendom en pacht	65
23.	De gepachte grond	66
24.	De geregistreerden, die grond verpachten	67
25.	De verkaveling	68
26.	De kavels naar kadastrale grootte	69
27.	De kavels in eigendom en pacht	70
28.	De bedrijfsgebouwen	71
29.	De woningen	72
30.	De nutsvoorzieningen	73
31.	De ontwikkeling van het grondgebruik	74
32.	Het grondgebruik	75
33.	Het bouwlandgebruik	76
34.	De rundveestapel	77
35.	De melkkoeien	78
36.	De melkproduktie	79
37.	De stalruimte	80
38.	De overige veehouderij	81
39.	Normen voor het berekenen van het aantal produktieëenheden	82
40.	Bedrijfsomvang en bedrijfstype (in produktieëenheden)	83
41.	De trekkracht op de bedrijven	84
42.	De melkmachines	85
43.	De arbeidskrachten	86
44.	De vreemde arbeidskrachten	87

		Blz.
45.	De bedrijven naar aantal produktieëenheden per ha	88
46.	Spreiding van het aantal produktieëenheden per mannelijke arbeidskracht	89
47.	Arbeidsbezettingstype en aantal produktieëenheden per mannelijke arbeidskracht	90
48.	De leeftijdsopbouw	91
49.	Het agrarische onderwijs	92
50.	De lidmaatschappen	93
51.	De bedrijfsopvolging	94
52.	Verplaatsing, vergroting, verkoop	95

WOORD VOORAF

De Cultuurtechnische Dienst verzocht in juli 1963 het Landbouw-Economisch Instituut een sociaal-economische schets te maken van het ruilverkavelingsgebied "Vries". Deze schets is een uitwerking van en een toelichting op de bestaande statistische documentatie over het betrokken gebied. Behalve van de volks- en landbouwtellingen van het Centraal Bureau voor de Statistiek is gebruik gemaakt van het materiaal van een door de Cultuurtechnische Dienst uitgevoerde bedrijfsregistratie. Van de in deze schets vermelde gegevens maakt de Cultuurtechnische Dienst gebruik bij de samenstelling van het verslag ex art. 34 van de Ruilverkavelingswet.

Het ruilverkavelingsgebied "Vries" is ongeveer 7500 ha groot en omvat het grootste deel van de gemeente Vries, alsmede een zeer klein gedeelte van de gemeente Assen. Het blok grenst in het noorden gedeeltelijk aan de in uitvoering zijnde ruilverkaveling "Peizermade" (zie L.E.I.-Nota No. 159).

Dit verslag is opgemaakt door de afdeling Streekonderzoek.

DE DIRECTEUR,

's-Gravenhage, april 1964 (Prof. dr. A. Kraal)

INLEIDING

Het ruilverkavelingsgebied "Vries" ligt in het noorden van de provincie Drenthe en omvat ongeveer $\frac{3}{4}$ deel van de gelijknamige gemeente en een klein deel (ongeveer 250 ha) van de gemeente Assen. Het zuidwestelijke deel van de gemeente Vries valt er buiten. Het blok, dat ongeveer 7500 ha groot is, wordt in het oosten grotendeels begrensd door de Drentsche Aa. Een klein deel van de oostgrens en de zuidgrens vallen samen met de gemeentegrens van Vries. De noordgrens wordt gevormd door de rijksweg Assen-Groningen, het vliegveld Eelde en de ruilverkaveling "Peizermade" (zie bijgaande kaart).

De statistische gegevens waarop dit verslag is gebaseerd zijn voor een groot deel afkomstig van het Centraal Bureau voor de Statistiek, namelijk de Volks- en beroepstelling 1947, de Algemene Woningtelling 1956, de Algemene Volkstelling 1960 en de landbouwtellingen van mei 1959 en mei 1962. Aanvullende gegevens werden verkregen via een in de winter van 1962/63 door de Cultuurtechnische Dienst uitgevoerde bedrijfsregistratie en -enquête. Verder werd gebruik gemaakt van enig door het Rijkslandbouwconsulentschap voor westelijk Drenthe verzameld cijfermateriaal.

De documentatie heeft betrekking op alle binnen het ruilverkavelingsgebied wonende grondgebruikers/veehouders die telplichtig waren voor de landbouwtelling. Voor zover zij cultuurgrond buiten het blok in gebruik hadden is dit begrepen in de vermelde oppervlakten. In het blok gelegen gronden, in gebruik bij uitwonenden, zijn evenwel buiten beschouwing gebleven.

Bij de indeling van de grondgebruikers/veehouders in beroepsgroepen werd medewerking verleend door de districtsbureauhouders van de Stichting Uitvoering Landbouwmaatregelen. Zij verstrekten eveneens inlichtingen over de mutaties in grondgebruikers en grondgebruik die plaats hadden in de periode 1959-1962.

HOOFDSTUK I

ENKELE ALGEMENE SOCIAAL-ECONOMISCHE ASPECTEN

§ 1. A l g e m e e n

In het ruilverkavelingsgebied is 82% van de bodem in gebruik als cultuurgrond, 6% bestaat uit bos en woeste grond en de overige grond wordt in beslag genomen door bebouwing, wegen en waterlopen.

In het gebied liggen 6 esdorpen, namelijk Vries, IJde, Tinaarlo, Zeegse, Oudemolen en Taarlo. Verder komt lintbebouwing voor in De Punt, Ubbena, Rhee en Ter Aard.

De esgronden met een oppervlakte van ongeveer 800 ha worden rondom of in de onmiddelijke omgeving van de dorpen aangetroffen. Het grootste deel van de oppervlakte cultuurgrond bestaat echter uit ontginningsgronden (ongeveer 3800 ha). In de beekdalen liggen de zogenaamde madelandgronden. De oppervlakte hiervan bedraagt ongeveer 1600 ha.

Het gebied valt gedeeltelijk onder het waterschap "De Drentsche Aa" en gedeeltelijk onder het waterschap "Noordenveld".

§ 2. B e v o l k i n g (b i j l a g e n 1 t/m 3)

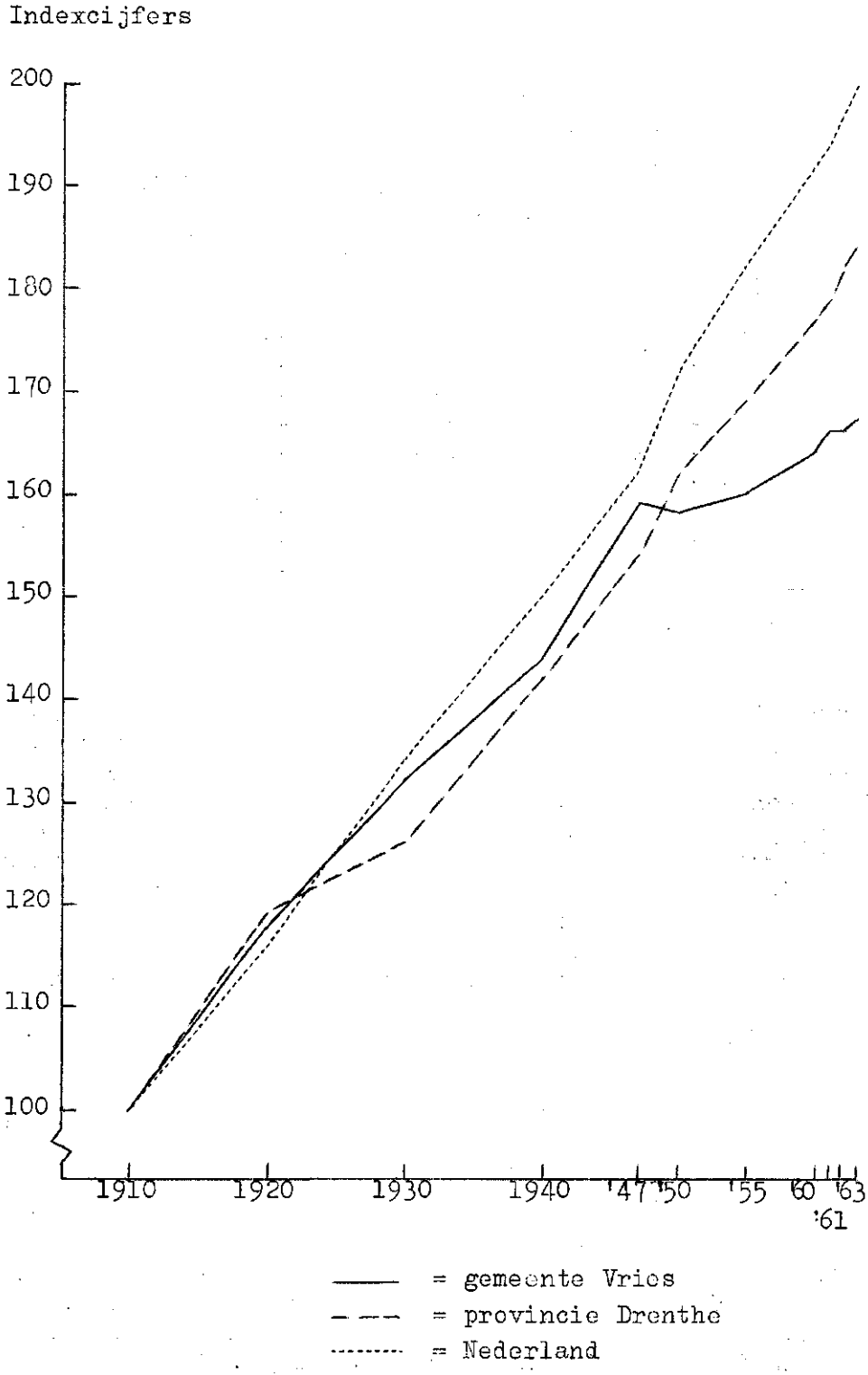
In de periode 1910-1947 is het inwonertal van de gemeente Vries geleidelijk toegenomen. Gedurende deze periode was de bevolkingstoeneming in Vries echter wat geringer dan in Nederland, doch groter dan in de provincie Drenthe. Sedert 1947 is dit beeld echter gewijzigd: terwijl de bevolkingsgroei in de provincie Drenthe en Nederland voortgaat, neemt het inwonertal van Vries eerst af tot 1950 om daarna weer in een sterk vertraagd tempo toe te gaan nemen.

Alleen in de perioden 1911-1915 en 1941-1945, toen het wonen in een plattelandsgemeente bepaalde voordelen bood (de oorlogsjaren), had de gemeente Vries een vestigingsoverschot, d.w.z. dat zich daar meer personen vestigden dan er wegtrokken. Het vertrekoverschot was het grootst in het tijdvak 1946-1950 en neemt daarna af.

De loop van de bevolking is de resultante van het geboorten- en het vestigingsoverschot. Omdat vooral in de naoorlogse jaren het vertrekoverschot relatief hoog is, neemt de bevolking sedert de oorlog in de gemeente Vries slechts langzaam toe (tabel 1).

Grafiek 1

DE BEVOLKING SINDS 1910
(indexcijfers; 1910 = 100)



Tabel 1

DE LOOP DER BEVOLKING

	Vries	
	geboorten-overschot	vestigings-overschot
1911 - 1915	325	233
1916 - 1920	335	-155
1921 - 1925	445	- 34
1926 - 1930	379	-216
1931 - 1935	353	- 38
1936 - 1940	314	-140
1941 - 1945	363	143
1946 - 1950	500	-431
1951 - 1955	427	-362
1956 - 1960	430	-240

Bron: C.B.S.

Uit de spreiding van de bevolking over de wijken voor de jaren 1947 en 1960 blijkt dat, voor zover het de binnen het ruilverkavelingsgebied gelegen wijken betreft, de bevolkingsgroei het grootst is geweest in Ubbena (166%). Verder is de bevolking toegenomen in de esdorpen LJde (57%), Tinaarlo (41%), Vries (39%), Oudemolen (16%) en Taarlo (15%). Zeegse is het enige esdorp dat in 1960 minder inwoners telde dan in 1947. Behalve in Zeegse daalde vooral het inwonertal van het landelijke gebied in de omgeving van Vries, LJde en Zeijen.

De bevolking in het ruilverkavelingsgebied behoort voor ruim 4/5 deel tot de Nederlands-hervormde Kerk. De gereformeerden en rooms-katholieken maken respectievelijk 5% en 1% van de bevolking uit. Het percentage onkerkelijken bedraagt 12; van de bevolking in de omgeving van LJde behoort echter 46% tot geen enkel kerkgenootschap.

§ 3. Beroepsbevolking (bijlagen 4 en 5)

Hoewel in de periode 1947-1960 de bevolking in de gemeente Vries met 3% is toegenomen, is het aantal werkende mannen in deze periode met 7% gedaald. De afneming van de werkgelegenheid beperkte zich uitsluitend tot de agrarische sector (met 28%), waar echter tegenover staat een toeneming van het aantal werkende mannen in de bouwnijverheid (met 131%) en in industrie en ambacht (met 15%).

Het een en ander had tot gevolg dat het percentage van de mannelijke beroepsbevolking dat werkte in de landbouw is gedaald van 65 in 1947 tot 51 in 1960. Het percentage werkenden in de bouwnijverheid steeg in deze periode van 6 tot 14, terwijl ook in industrie en ambacht het percentage werkenden enigszins steeg, nl. van 12 tot 15.

De afneming van de mannelijke agrarische beroepsbevolking is een gevolg van de daling van het aantal op de bedrijven meewerkende gezinsleden (hoofdzakelijk zoons) en het vertrek uit de landbouw van landarbeiders (tabel 2). Het aantal bedrijfshoofden is in de periode 1947-1960 nog enigszins gestegen.

Tabel 2

MANNELIJKE AGRARISCHE BEROEPSBEVOLKING[1)]

Categorie	Aantal personen in		Indexcijfers	
	1947	1960	1947	1960
Zelfstandigen	702	712	100	102
Meewerkende gezinsleden	320	186	100	58
Vreemde arbeidskrachten	345	156	100	45
Alle categorieën	1367	1054	100	77

1) Exclusief de tijdelijk niet-werkenden (in 1947: 90, in 1960: 2).
Bronnen: 1947 C.B.S.-volks- en beroepstelling
1960 C.B.S.-algemene volkstelling

§ 4. Forensisme (bijlagen 3, 4, 6 t/m 9)

In de periode 1947-1960 is het percentage van de mannelijke beroepsbevolking dat buiten de gemeente werkte toegenomen van 10 in 1947 tot 18 in 1960. Van deze woonforenzen, die vooral afkomstig waren uit de dorpen Vries, Lde en Tinaarlo, behoorde in 1960 ruim 2/3 deel tot de dagforenzen d.w.z. dat zij dagelijks heen en weer reisden naar hun werk.

Ruim de helft (56%) van de dagforenzen werkte in de beide stedelijke centra Assen en Groningen, die op betrekkelijk geringe afstand van Vries zijn gelegen. Van alle forenzen (mannen + vrouwen) reisde dan ook 45% per fiets en 31% met de bus dagelijks heen en weer.

Voor een beoordeling van de werkgelegenheidssituatie dient behalve het uitgaande pendelen (woonforenzen) ook het binnenkomende pendelen (werkforenzen) in de beschouwingen te worden betrokken. Voor de gemeente Vries ontstaat dan het in tabel 3 geschetste beeld.

Tabel 3

AANTAL IN DE GEMEENTE VRIES WERKENDE MANNEN

Omschrijving	Aantal personen
In de gemeende wonend	2068
Binnenkomend pendelen (werkforenzen)	152
	2220
Uitgaand pendelen (woonforenzen)	253
In de gemeente werkend	1967

Bron: C.B.S. Algemene Volkstelling 1960.

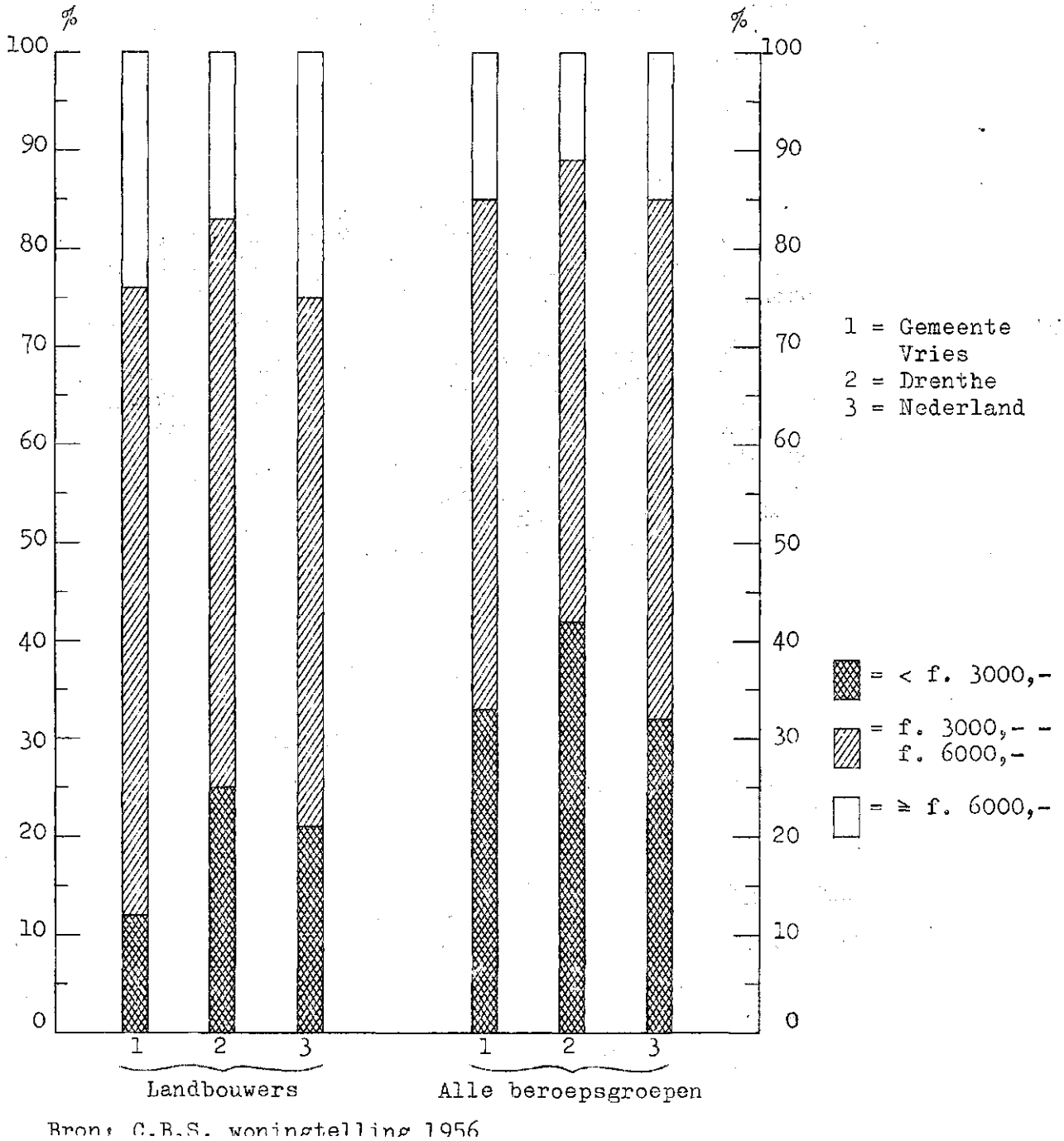
In 1960 overtrof het uitgaande pendelen het binnenkomende pendelen met ongeveer 100 mannen. Er was toen dus een tekort aan werkgelegenheid in de gemeente Vries. Dit gold met name voor de arbeiders in de bouwvakken en in de overige bedrijfstakken. In de nijverheidssector waren het binnenkomende en het uitgaande pendelen in evenwicht.

§ 5. Inkomensniveau (bijlage 10)

Aan de C.B.S.-Woningtelling 1956 is een globale indicatie van de inkomenspositie van de landbouwers en alle beroepspersonen ontleend. Deze gegevens die per gemeente zijn gepubliceerd, kunnen enig inzicht geven in regionale verschillen in inkomens. Daarom zijn behalve voor de gemeente Vries ook de overeenkomstig gegevens voor de provincie Drenthe en Nederland vermeld. Grafiek 2 geeft hiervan een beeld.

INKOMENS
(GEZINSHOOFDEN + ALLEENSTAANDEN)

Grafiek 2



Bron: C.B.S. woningtelling 1956

Het inkomensniveau van zowel de landbouwers als alle beroepspersonen in de gemeente Vries steekt gunstig af bij dat van de overeenkomstige groepen in de provincie en wijkt slechts weinig af van het beeld voor het gehele land.

HOOFDSTUK II

ASPECTEN VAN DE AGRARISCH-ECONOMISCHE STRUCTUUR

§ 1. De bedrijfsgroottestructuur in de gemeente Vries en in het Centraal Zandgebied van Drenthe (bijlage 11)

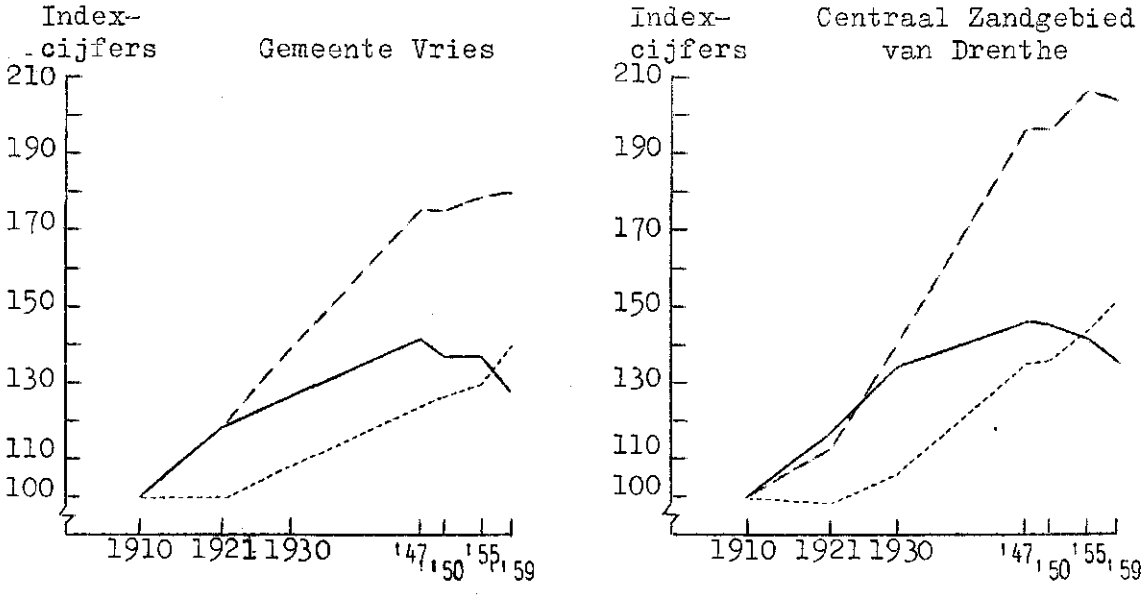
Alvorens in te gaan op enkele aspecten van de agrarisch-economische structuur van het ruilverkavelingsgebied Vries, wordt in deze paragraaf een overzicht gegeven van de ontwikkeling van het aantal bedrijven en de oppervlakte cultuurgrond in de gemeente Vries gedurende de periode 1910-1959. Als vergelijkingsmateriaal zijn tevens vermeld de overeenkomstige gegevens voor het Centraal Zandgebied van Drenthe.

De gemiddelde bedrijfsgrootte van de bedrijven met minstens 1 ha cultuurgrond nam in de gemeente Vries in de beschouwde periode toe met 3,5 ha en in het centraal zandgebied met 4 ha. Over de gehele periode bezien bedroeg de toeneming in Vries 40% en in het landbouwgebied 50%.

Grafiek 3

DE BEDRIJVEN ≥ 1 HA EN DE OPPERVLAKTE CULTUURGROND

(INDEXCIJFERS 1910 = 100)



——— = aantal bedrijven

– – – = oppervlakte cultuurgrond

..... = gemiddelde bedrijfsgrootte

De wijzigingen in de gemiddelde bedrijfsgrootte zijn een gevolg van veranderingen in het aantal bedrijven en in de oppervlakte cultuurgrond. Hieromtrent kan het volgende aan de gegevens uit bijlage 11 worden ontleend:

a. het aantal bedrijven is zowel in Vries als in het landbouwgebied tot 1947 toegenomen en neemt sedertdien pas af;
b. de oppervlakte cultuurgrond is zowel in Vries als in het landbouwgebied gedurende de gehele periode 1910-1959 belangrijk toegenomen. De grootste uitbreiding had echter plaats in de jaren 1930-1947;
c. de toeneming van de oppervlakte cultuurgrond is procentueel groter geweest dan de toeneming van het aantal bedrijven;
d. op de in de periode 1930-1947 ontgonnen gronden zijn overwegend grotere bedrijven gesticht. In de gemeente Vries en in het landbouwgebied steeg het aantal bedrijven van 10-20 ha in deze jaren met respectievelijk 20% en 49%; dat van 20 ha en groter met respectievelijk 46% en 75%;
e. het aantal bedrijven van 1-5 ha neemt in Vries reeds sedert 1921 af en in het landbouwgebied sedert 1930. Na 1955 daalt eveneens het aantal bedrijven van 5-10 ha, terwijl die van 10-20 ha, behoudens een afneming in de periode 1950-1955, een sterke toeneming te zien geven.

§ 2. De grondgebruikers in het ruilverkavelingsgebied "Vries" naar beroepsgroep en grootteklasse (bijlagen 12 t/m 15)

Het aantal in het ruilverkavelingsgebied "Vries" geregistreerden bedroeg 523. Het betreft hier personen die woonden in het ruilverkavelingsgebied en bij de districtsbureauhouder waren geregistreerd, omdat zij geheel of gedeeltelijk hun bestaan in de land- en tuinbouw vonden en tevens:

- ten minste 1 ha cultuurgrond in gebruik hadden;
- dan wel een tuinbouwbedrijf uitoefenden (ongeacht de grootte);
- dan wel ten minste 1 rund, 1 fokvarken, 3 mestvarkens, 3 schapen of 51 kippen of eenden hielden.

Uit het voorgaande valt af te leiden dat niet alle geregistreerden voor hun uitkomsten uitsluitend aangewezen zullen zijn op de opbrengsten van de grond en/of het vee. Daarom zijn de geregistreerden met hulp van de districtsbureauhouders in vier beroepsgroepen ingedeeld. Hierbij is het deel van de arbeidstijd dat aan het eigen bedrijf(je) werd besteed, als maatstaf genomen.

De vier beroepsgroepen zijn:

A. zuivere land- en tuinbouwers;
B. land- en tuinbouwers met een nevenberoep. Het nevenberoep legt op minder dan de helft van de arbeidstijd beslag;
C. landarbeiders en niet-agrariërs die vee aanhouden en/of grond in gebruik hebben. Zij besteden meer dan de helft van de arbeidstijd

aan werkzaamheden buiten het eigen bedrijf(je);
D. rustende landbouwers en andere personen die nog enig grondgebruik en/of vee aanhouden.

Verder is een aantal geregistreerden ingedeeld in de rubriek "speciale bedrijven", omdat op deze bedrijven de bedrijfsvoering afweek van het in het gebied gangbare patroon.

Tabel 4 geeft een overzicht van alle geregistreerden naar beroepsgroep en grootteklasse.

Tabel 4

DE GEREGISTREERDEN NAAR BEROEPSGROEP EN GROOTTEKLASSEN

	Aantal geregistreerden in de beroepsgroep						totaal
	A	B	A + B	C	D	spec.	
Zonder cultuurgrond	-	-	-	5	5	3	13
< 1 ha	-	-	-	11	10	2	23
1 - 3 ha	-	1	1	27	27	6	61
3 - 5 ha	10	5	15	7	7	4	33
5 -10 ha	90	14	104	9	1	2	116
10 -15 ha	101	7	108	2	2	-	112
15 -20 ha	82	3	85	-	1	-	86
20 -25 ha	45	1	46	-	-	-	46
≥25 ha	31	2	33	-	-	-	33
Alle geregistreerden	359	33	392	61	53	17	523

Bronnen: C.B.S. 1962 en L.E.I.

Van de geregistreerden is 68% zuiver landbouwer en heeft 6% een nevenberoep, zodat bijna $\frac{3}{4}$ deel van alle geregistreerden uitsluitend of hoofdzakelijk is aangewezen op de inkomsten die het eigen bedrijf oplevert. De nevenberoepen vertonen bovendien meestal veel verwantschap met het hoofdberoep (melkrijder, landarbeider, loonwerker); in slechts weinig gevallen staat het volkomen los van de landbouw.

11% van de geregistreerden is ingedeeld in groep C; de hoofdberoepen van deze personen zijn veelal ook direct van de landbouw afhankelijk of nauw daaraan verwant. 10% van de geregistreerden behoort tot groep D; het betreft hier overwegend rustende landbouwers.

De groep "speciale bedrijven" is zeer heterogeen van samenstelling, zoals blijkt uit tabel 5.

Tabel 5

DE SPECIALE BEDRIJVEN

Beroep, etc.	Aantal geregistreerden			
	totaal	zonder cultuurgrond	< 1 ha	≥ 1 ha
Fruitkweker	3	-	-	3
Tuinder	5	-	-	5
Bloemkweker	2	-	2	-
Pluimveehouder	3	1	-	2
Stierhouderij	1	-	-	1
Varkensfokvereniging	1	1	-	-
Gemeente Assen	1	1	-	-
Inrichting onmaatschappelijken	1	-	-	1
Alle speciale bedrijven	17	3	2	12

Bronnen: C.B.S. 1962 en L.E.I.

Uit tabel 4 blijkt verder nog dat 13 geregistreerden geen grond in gebruik hadden. Bijna $\frac{1}{4}$ deel (23%) van de grondgebruikers had minder dan 5 ha in gebruik. Het betreft hier overwegend C- en D-grondgebruikers en bedrijfshoofden van speciale bedrijven. Van de A- en B-bedrijfshoofden had slechts 4% een bedrijf dat kleiner was dan 5 ha.

Tabel 6 geeft tenslotte nog een overzicht van de bedrijfsgrootte-structuur in het ruilverkavelingsgebied voor de onderscheiden categorieën grondgebruikers.

Tabel 6

BEDRIJFSGROOTTESTRUCTUUR

Categorie	Aantal grond-gebruikers 1)	Oppervlakte cultuurgrond in ha 2)	Gem. bedrijfs-grootte in ha
Landbouwers (A + B)	389	5904	15,2
C-grondgebruikers	49	181	3,7
D-grondgebruikers	43	126	3,0
Speciale bedrijven	12	40	3,3

1) Van wie dit gegeven bekend is.
2) Volgens C.D.-registratie.

Bronnen: C.D. en L.E.I.

De landbouwers (groep A + B) hadden tezamen 5904 ha in gebruik, zodat de gemiddelde grootte van hun bedrijven ruim 15 ha bedroeg. De omvang van het grondgebruik van de overige grondgebruikers beperkte zich gemiddeld tot 3 à 4 ha.

In de in tabel 6 vermelde oppervlakten cultuurgrond is begrepen de grond die buiten het blok ligt. Het betreft hier in totaal bijna 332 ha, waarvan 315 ha in gebruik was bij A +B - bedrijfshoofden.

§ 3. Wijzigingen in het aantal geregistreerden in de periode 1959-1962 (bijlagen 16 t/m 21)

In § 1 van dit hoofdstuk is de ontwikkeling van het aantal bedrijven en de oppervlakte cultuurgrond in de gemeente Vries gedurende de periode 1910-1959 ter sprake gekomen. Over de wijze waarop zich de veranderingen in aantal en grootte van de bedrijven voltrokken, tast men echter in het duister omdat uit deze gegevens alleen het uiteindelijke resultaat van het veranderingsproces blijkt. Het geeft geen inzicht in de verschuivingen tussen de beroepsgroepen, in het aantal bedrijven dat werd ontbonden of gesticht of in het aantal bedrijven dat werd overgedragen. Om deze reden is voor het ruilverkavelingsgebied nagegaan

door welke mutaties de wijzigingen in het door de districtsbureauhouders bijgehouden register van telplichtigen zijn ontstaan gedurende de periode 1959-1962. Bovendien werd voor de periode van 1 jaar, nl. tussen de meitellingen van 1961 en 1962, aandacht geschonken aan het grondverkeer tussen de bedrijven (vergrotingen en verkleiningen) die geen rechtstreeks verband houden met bedrijfsbeëindiging en -stichting.

Tabel 7

GEREGISTREERDEN IN 1959 EN 1962

	Aantal geregistreerden		Index
	1959	1962	(1959=100)
A+B -bedrijven	405	392	96
C-bedrijven	62	61	98
D-bedrijven	50	53	106
Speciale bedrijven	15	17	113
Alle bedrijven	532	523	98

Bronnen: C.B.S. en L.E.I.

Tegenover een afneming van het aantal landbouwbedrijven en C-bedrijven in de periode 1959-1962 met respectievelijk 4% en 2% staan een toeneming van het aantal D- en gespecialiseerde bedrijven met respectievelijk 6% en 13%, zodat per saldo het totale aantal geregistreerden met 2% afnam.

In de periode 1959-1962 verminderde het aantal landbouwbedrijven (A+B) door ontbinding met 12 en door overgang naar een andere beroepsgroep met 18. Er vestigden zich echter 6 bedrijfshoofden die voordien niet geregistreerd waren; terwijl 11 bedrijfshoofden die eerder tot een andere beroepsgroep behoorden deel gingen uitmaken van de beroepsgroep landbouwers. Per saldo is het aantal A+B-bedrijfshoofden derhalve met 13 afgenomen.

Van de 12 landbouwbedrijven werd 2/3 deel ontbonden wegens beroepsverandering van het bedrijfshoofd, in de andere gevallen was ouderdom of overlijden de reden van opheffing van het bedrijf. Van de 103 ha cultuurgrond die hierdoor vrijkwam werd 98 ha toegevoegd aan andere bedrijven. Deze grond diende dus voor bedrijfsvergroting.

De 6 gestichte bedrijven zijn ontstaan door afsplitsing van grond van andere bedrijven en door vestiging op los land, waardoor dus een deel van de zoëven genoemde gemiddelde bedrijfsvergroting, weer teniet ging.

In groep C verminderde het aantal telplichtigen met 6 wegens beëindiging van het grondgebruik en/of het afschaffen van het vee. Hier staat echter tegenover dat 5 personen die voordien niet telplichtig waren, werden geregistreerd. Het "verkeer" tussen de beroepsgroepen, waarbij 14 telplichtigen van deze groep betrokken waren, was per saldo nihil. Uiteindelijk is het aantal C-geregistreerden in de periode 1959-1962 dus met 1 afgenomen.

Van de 6 C-grondgebruikers beëindigde er 1 het grondgebruik wegens ouderdom, de 5 andere werden om administratieve redenen afgevoerd. De oppervlakte cultuurgrond die vrijkwam bedroeg bijna 9 ha, die grotendeels bij andere bedrijven werd gevoegd.

De 5 "nieuw"-geregistreerden kwamen aan grond door afsplitsing van het ouderlijke bedrijf, door vestiging op los land of door het pachten van grond. In 2 gevallen had registratie plaats wegens het houden van vee.

Hoewel het aantal D-bedrijfshoofden per saldo met niet meer dan 3 toenam, hadden in deze groep verhoudingsgewijs de meeste mutaties plaats. Dit houdt verband met de gemiddeld hoge leeftijd van deze categorie telplichtigen. Van de 11 ontbindingen hadden er dan ook 7 plaats wegens ouderdom of overlijden, in de overige 4 gevallen werd de registratieplicht om administratieve redenen beëindigd. In slechts 1 geval ging een D-geregistreerde over naar een andere beroepsgroep, terwijl 8 geregistreerden, die voordien in een andere beroepsgroep waren ingedeeld, werden geplaatst in groep D. Ook 7 tot dusverre niet-telplichtigen traden tot groep D toe.

De oppervlakte grond van D-gebruikers die wegens opheffing van het bedrijf vrijkwam, bedroeg 19 ha. Deze grond werd vrijwel geheel voor bedrijfsvergroting aangewend.

Van de 7 personen die niet eerder waren geregistreerd, splitsten er 3 grond af van het vorige bedrijf dat zij hadden geëxploiteerd, terwijl er zich 1 op los land vestigde. Twee geregistreerden werden telplichtig omdat zij vee gingen houden.

Tot slot de groep speciale bedrijven. In deze rubriek werd 1 geregistreerde afgevoerd wegens opheffing van het bedrijf. Het betreft hier een pluimveehouder die geen cultuurgrond in gebruik had. Een drietal nieuwe bedrijven werd geregistreerd. Omdat geen "verkeer" tussen de beroepsgroepen plaatshad, nam het aantal speciale bedrijven per saldo met 2 toe.

In de periode 1959-1962 werd van 54 bedrijven, d.w.z. van 10% van het aantal in 1959 geregistreerde bedrijven, het gebruik overgedragen. De vader-zoon-overdrachten kwamen hierbij op de eerste plaats; zij maakten 43% van alle bedrijfsoverdrachten uit. Opmerkelijk is het hoge percentage, nl. 39 bedrijven dat werd overgedragen aan personen die geen familie van de overdrager waren, (overdrachten van vreemden aan vreemden).

De reden van bedrijfsoverdracht was in ruim $\frac{1}{4}$ deel der gevallen ouderdom van het abdicerende bedrijfshoofd. Het percentage bedrijven dat wegens bedrijfs- of beroepsverandering werd overgedragen bedroeg 22. 18% der bedrijven ging over in andere handen wegens verhuizing of ruiling.

Van 30% van de bedrijfsoverdrachten is niet bekend om welke reden de overdracht plaatshad. Dit houdt verband met de omstandigheid dat de gegevens hieromtrent werden verkregen uit de tweede hand.

Afgezien van wisseling in het gebruik van de grond door bedrijfsoverdrachten en ontbinding en stichting van bedrijven, heeft er grond-

verkeer tussen de bedrijven plaats. Sommige bedrijven stoten grond af, andere bedrijven nemen er grond bij in gebruik. Van de wisseling van cultuurgrond in de periode mei 1961 - mei 1962 tussen de bedrijven in het ruilverkavelingsgebied geeft bijlage 21 een indruk. Hieruit blijkt dat de oppervlakte cultuurgrond behorende tot de landbouwbedrijven per saldo is vergroot ten koste van het grondgebruik door de C- en D-bedrijfshoofden. Van de landbouwbedrijven waren die uit de grootteklasse van 10-15 ha het meest intensief bij het grondverkeer betrokken.

§ 4. Eigendom en pacht (bijlagen 22 t/m 24)

Door de landbouwers werd 40% eigendoms- en 60% pachtgrond geëxploiteerd. Naarmate de bedrijven groter zijn neemt het pachten in betekenis toe.

Van de landbouwers heeft 13% alle grond in eigendom; 27% heeft uitsluitend pachtgrond in gebruik.

De grond van de E-geregistreerden bestaat voor de helft uit pachtgrond; de D-grondgebruikers en de bedrijfshoofden van de speciale bedrijven exploiteren overwegend eigen grond.

Tabel 8

EIGENDOM EN PACHT

	Aantal bedrijven 1)	Oppervlakte cultuurgrond in ha 2)	Percentage cultuurgrond	
			in eigendom	gepacht
A+B-bedrijven	389	5904,25	40	60
C-bedrijven	41	174,43	49	51
C-bedrijven	33	118,73	79	21
Spec.bedrijven	10	39,01	72	28

1) ≥ 1 ha, waarvan de eigendom-pachtverhouding bekend is.
2) Volgens C.D.-registratie (kadastrale maat).
Bronnen: C.D. en L.E.I.

Van alle pachtgrond inclusief bijna 200 ha die buiten het blok ligt doch in gebruik is bij bedrijfshoofden die in het ruilverkavelingsgebied wonen, wordt 82% schriftelijk gepacht en 9% mondeling. (Van de overige 9% pachtgrond is de aard van de overeenkomst onbekend.)

Onder de grondgebruikers komt ook een aantal verpachters voor. We treffen hen verhoudingsgewijs het sterkst aan onder de rustende boeren (D-grondgebruikers). De totale verpachte oppervlakte bedraagt bijna 550 ha. Deze grond ligt overwegend binnen het blok.

§ 5. Verkaveling (bijlagen 25 t/m 27)

Het gemiddelde aantal kavels per landbouwbedrijf bedroeg 10,0 en de gemiddelde kavelgrootte 1,52 ha. De spreiding in het aantal kavels per bedrijf is aanzienlijk; bijna de helft van de A- en B-bedrijven bestaat uit 10 of meer kavels, d.w.z. stukken grond die geheel door grond van andere gebruikers of door wegen of waterlopen zijn omringd.

Tabel 9

DE VERKAVELING

	Aantal bedrijven 1)	Oppervlakte cultuurgrond in ha 2)	Aantal kavels	Gem. aantal kavels per bedrijf	Gem. kavelgrootte in ha 2)
A+B-bedrijven	389	5904,25	3881	10,0	1,52
C-bedrijven	41	174,43	181	4,4	0,96
D-bedrijven	33	118,73	98	3,0	1,21
Spec. bedrijven	10	39,01	21	2,1	1,76

1) ≥ 1 ha, waarvan de verkaveling bekend.
2) Volgens C.D.-registratie (kadastrale maat).

Bronnen: C.D. en L.E.I.

De gemiddelde kavelgrootte geeft een te rooskleurig beeld van de verkavelingstoestand, aangezien ruim de helft van het aantal kavels, kadastraal gemeten, kleiner is dan 1 ha.

Tot slot kan nog opgemerkt worden dat 36% van de kavels in eigendom zijn, die gemiddeld iets groter zijn dan de pachtkavels.

§ 6. Gebouwen en openbare nutsvoorzieningen (bijlagen 28 t/m 30)

Zowel het bedrijfs- als het woongedeelte van de boerderijen in het ruilverkavelingsgebied zijn door de Cultuurtechnische Dienst globaal beoordeeld naar doelmatigheid en onderhoudstoestand. Het resultaat hiervan is vermeld in de bijlagen 28 en 29. Ruim de helft van de bedrijfsgebouwen kreeg, voor zover het de doelmatigheid betreft, de kwalificatie "goed". Voor de onderhoudstoestand van de bedrijfsgebouwen werd deze kwalificatie in bijna $\frac{3}{4}$ deel der gevallen gegeven. Verder blijkt het oordeel over de doelmatigheid en de onderhoudstoestand van de woningen over het algemeen gunstiger te zijn dan dat over de bedrijfsgebouwen.

Vrijwel alle percelen in het ruilverkavelingsgebied zijn aangesloten op het elektriciteitsnet. Het percentage landbouwers dat gebruik kan maken van krachtstroom bedraagt echter slechts 17. Ook het aansluitingspercentage op het waterleidingnet is hoog (92). Verder had 38% van de landbouwers telefoon.

HOOFDSTUK III

DE LANDBOUWBEDRIJVEN

§ 1. G r o n d g e b r u i k (b i j l a g e n 31 t/m 33)

Sedert 1950 valt in de gemeente Vries een verschuiving te constateren in het grondgebruik die heeft geleid tot een uitbreiding van de oppervlakte grasland ten koste van de oppervlakte bouwland. Een zelfde ontwikkeling heeft zich voorgedaan in het Centraal Zandgebied van Drenthe. Hoewel in beide gebieden ook enig tuinland voorkomt, komt dit niet tot uitdrukking in bijlage 31, omdat de desbetreffende oppervlakte minder dan 1% van de oppervlakte cultuurgrond bedraagt.

Een overzicht van het grondgebruik in het ruilverkavelingsgebied in het jaar 1962 geeft tabel 10. Uit deze tabel blijkt dat in het

Tabel 10.

HET GEBRUIK VAN DE CULTUURGROND

	Oppervlakte cultuurgrond in ha	Percentage cultuurgrond in gebruik als			
		grasland	bouwland	tuinland	
				open grond	onder glas
Landbouwers					
< 5 ha	63,52	63	36	1	–
5 – 10 ha	798,33	73	27	0	–
10 – 15 ha	1320,94	72	28	0	–
15 – 20 ha	1472,23	74	26	0	–
20 – 25 ha	1015,04	70	30	–	–
≥ 25 ha	994,34	73	27	–	–
Alle landbouwers	5664,40	72	28	0	–
Overige geregistreerden					
Groep C < 1 ha	4,62	54	34	9	3
≥ 1 ha	160,36	67	33	0	–
Totaal	164,98	67	33	0	0
Groep D < 1 ha	4,57	76	19	5	–
≥ 1 ha	121,91	89	11	–	–
Totaal	126,48	89	11	0	–
Speciaal < 1 ha	0,79	–	–	90	10
≥ 1 ha	36,97	36	9	53	2
Totaal	37,76	36	9	53	2
Alle geregistreerden	5993,62	72	27	1	0

Bronnen: C.B.S. 1962 en L.E.I.

ruilverkavelingsgebied in 1962, voor zover het de landbouwbedrijven betreft, in nog sterkere mate het accent valt op het grasland dan volgens bijlage 31 voor de gemeente Vries in 1960 het geval was. Waarschijnlijk heeft het inzaaien van bouwland tot grasland zich de laatste paar jaar verder doorgezet.

Behalve op de landbouwbedrijven beneden 5 ha, waar ook enige tuinbouw in de open grond voorkomt, loopt de bouwland-graslandverhouding in de onderscheiden grootteklassen weinig uiteen. Verder blijkt tuinbouw in de open grond voor te komen op de C- en D-bedrijven beneden 1 ha en op de speciale bedrijven. Tuinbouw onder glas wordt aangetroffen op de C-bedrijven beneden 1 ha en op enkele speciale bedrijven. De totale oppervlakte tuinland is echter gering.

Over het grondgebruik op de C- en D-bedrijven kan verder nog worden opgemerkt, dat op de C-bedrijven verhoudingsgewijs meer en op de D-bedrijven minder grond in gebruik is als bouwland dan op de landbouwbedrijven boven 5 ha.

Op het bouwland worden hoofdzakelijk granen verbouwd. In 1962 was 63% van de oppervlakte ingenomen door granen en 27% door aardappelen. Verder werden nog voederbieten verbouwd en enige suikerbieten. Het bouwplan is voor de onderscheiden grootteklassen vrij uniform.

§ 2. De rundveehouderij (bijlagen 34 t/m 37)

In een gebied waar 72% van de oppervlakte cultuurgrond in gebruik is als grasland, is de rundveehouderij het belangrijkste bedrijfsonderdeel.

Het aantal melkkoeien per 100 ha grasland + kunstweide bedraagt 122 en het aantal stuks vrouwelijk jongvee per 100 melkkoeien 105. Behalve op de bedrijven beneden 5 ha, waar een zwaardere melkveebezetting voorkomt, is er in dit opzicht weinig verschil tussen de grootteklassen. Voor wat de jongveebezetting betreft, kan hetzelfde worden opgemerkt.

Tabel 11

RUNDVEEHOUDERIJ

	Aantal bedrijven met melkkoeien	Gemiddeld aantal melkkoeien		Aantal bedrijven met ... melkkoeien				Aantal stuks vrouwelijk jongvee per 100 melkkoeien	Percentage bedrijven met mestvee
		per bedrijf	per 100 ha grasland	1-9	10-14	15-19	≥ 20		
Landbouwers									
< 5 ha	15	4,7	175	15	-	-	-	92	31
5 - 10 ha	103	7,5	124	89	13	1	-	101	35
10 - 15 ha	106	11,1	124	31	60	14	1	105	56
15 - 20 ha	84	15,9	123	2	28	43	11	107	52
20 - 25 ha	46	18,1	117	1	7	24	14	111	52
≥ 25 ha	33	25,6	118	-	4	3	26	105	61
Totaal	387	12,9	122	138	112	85	52	105	48

Bron: C.B.S. 1962.

Op vrijwel alle bedrijven wordt melkvee gehouden. Het gemiddelde aantal melkkoeien per bedrijf bedraagt 12,9. Op 65% van de landbouwbedrijven bestaat de melkveestapel uit 10 of meer dieren.

Uit de gegevens van de melkcontroleverenigingen, waarbij echter niet uitsluitend dieren uit het ruilverkavelingsgebied betrokken zijn, kan een indruk worden verkregen van de produktiviteit van het melkvee. Een vergelijking van de gemiddelden voor Vries en de provincie Drenthe blijkt voor Vries ongunstig uit te vallen; sedert 1958 ligt zowel de melkopbrengst als het vetgehalte in Vries beneden het provinciale gemiddelde.

Op 8 bedrijven werden in 1962 kalveren gemest; het gemiddelde aantal mestkalveren per bedrijf bedroeg 9,3. Aan het mesten van rundvee werd op de helft van de landbouwbedrijven gedaan. Het gemiddelde aantal stuks mestvee per bedrijf bedroeg 2,1.

Uit bijlage 37, waar de melkveebezetting volgens de meitelling van 1962 is geconfronteerd met de toen beschikbare stalruimte voor melkvee, blijkt dat op 2/3 deel van de landbouwbedrijven, gezien de beschikbare stalruimte, méér melkkoeien zouden kunnen worden aangehouden. Dit zijn in het algemeen tevens de bedrijven waar de arbeidsproduktiviteit beneden het gemiddelde ligt (zie hierover verder § 6). Op 4/5 deel van de bedrijven met minder dan 10 melkkoeien was de stalruimte niet volledig bezet, zodat vooral op de kleinere bedrijven de uitbreiding van de melkveestapel niet zou behoeven af te stuiten op huisvestingsmoeilijkheden.

§ 3. De varkens- en kippenhouderij (bijlage 38)

Op $\frac{1}{4}$ deel van de landbouwbedrijven werden mestvarkens gehouden en op ruim 1/3 deel fokzeugen. Het gemiddelde aantal dieren per bedrijf was echter niet hoog en bedroeg respectievelijk 5,2 en 3,4.

Met uitzondering van de landbouwbedrijven beneden 5 ha, waar gemiddeld een groter aantal mestvarkens werd gehouden, waren de verschillen tussen de onderscheiden grootteklassen slechts gering.

Hoewel op bijna 4/5 deel van de landbouwbedrijven kippen werden gehouden, kan niet worden gezegd dat de kippenhouderij van enige betekenis was om een bijdrage te leveren tot het bedrijfsinkomen. Het gemiddelde aantal leghennen per bedrijf bedroeg nl. slechts 30.

Zowel de varkens- als de kippenhouderij in het ruilverkavelingsgebied vertonen het beeld dat vrij algemeen op de Drentse zandgronden voorkomt en sterk afwijkt van dat op de zandgronden elders in ons land.

§ 4. Het bedrijfstype (bijlagen 39 en 40)

Uit de voorgaande paragrafen van dit hoofdstuk valt reeds af te leiden dat de landbouwbedrijven in het ruilverkavelingsgebied Vries getypeerd kunnen worden als gemengde bedrijven, waarbij het accent in sterke mate valt op de rundveehouderij en dat de niet-aan-de-grond-gebonden

produktierichtingen slechts van geringe betekenis zijn.

Het vorenstaande kan geïllustreerd worden door voor de onderscheiden grootteklassen de relatieve omvang van de bedrijfsonderdelen weer te geven. Hiervoor is het noodzakelijk de uiteenlopende bedrijfsonderdelen optelbaar te maken. In tabel 12 is dit met behulp van het begrip produktieëenheid gebeurd. In het onderhavige gebied werd door het Rijkslandbouwconsulentschap voor Westelijk Drenthe het aanhouden van één melkkoe met bijbehorend jongvee als norm, d.w.z. produktieëenheid gekozen. Vervolgens werd voor de andere bedrijfsonderdelen vastgesteld - aan de hand van een groep bedrijven onder gemiddelde omstandigheden - hoeveel dieren van elke diersoort en ha van elk gewas bij de voor het rijkslandbouwconsulentschap geldende gemiddelde omstandigheden een arbeidsinkomen opleveren dat gelijk is aan dat van één melkkoe met bijbehorend jongvee. Zo ontstond een stel normen als vermeld in bijlage 39.

Tabel 12

RELATIEVE OMVANG VAN BEDRIJFSONDERDELEN

	Aantal bedrijven w.v. gegevens beschikbaar zijn ≥ 3 ha	Percentage produktieëenheden afkomstig van			
		bouwland	melkvee	varkens	overige veehouderij
Landbouwers:					
3 - 5 ha	14	11	67	5	17
5 - 10 ha	104	14	81	3	2
10 - 15 ha	108	14	82	3	1
15 - 20 ha	85	14	82	3	1
20 - 25 ha	46	17	80	3	0
≥ 25 ha	33	15	82	2	1
Alle landbouwers	390	14	82	3	1
Overige geregistreerden					
Groep C	18	21	72	5	2
Groep D	11	14	62	11	13
Speciaal	6	2	65	-	33
Alle geregistreerden	425	15	81	3	1

Bronnen: C.B.S. en R.L.V.D. 1962

Uit tabel 12 blijkt de grote betekenis van de rundveehouderij in dit gebied. Ruim 4/5 deel van de bedrijfsomvang of anders gezegd het totale arbeidsinkomen uitgedrukt in produktieëenheden werd in 1962 geleverd door dit bedrijfsonderdeel. Het bouwland was van ondergeschikte betekenis en de varkens- en kippenhouderij leverden slechts een zeer geringe bijdrage tot het inkomen. Op overtuigende wijze toont tabel 12

verder aan dat op de bedrijven boven 5 ha in alle grootteklassen de verhouding waarin de verschillende bedrijfsonderdelen voorkomen, nauwelijks verschilt.

In bijlage 40 is nog op een andere wijze naar voren gebracht dat het bedrijfsplan (getypeerd door de percentages produktieëenheden voor enkele bedrijfsonderdelen) in de diverse grootteklassen weinig uiteenloopt. Na afzondering van 29 bedrijven die meer dan 10% produktieëenheden voor mestvee, varkens en/of kippen hebben, blijken de overige bedrijven in alle grootteklassen gelijkelijk verdeeld te zijn over groepen met < 70%, 70-80% en > 80% produktieëenheden voor de melkveehouderij. Opmerkelijk is wel het feit dat een indeling der bedrijven naar de omvang van de melkveestapel laat zien dat bij bedrijven met de grootste veestapels de melkveehouderij een belangrijker bedrijfsonderdeel is dan bij de bedrijven met een kleinere veestapel.

Bij de overige geregistreerden overheerste de melkveehouderij in geringere mate. Bij de C-grondgebruikers werd verhoudingsgewijs méér tot het inkomen bijgedragen door het bouwland en bij de D-geregistreerden en de bedrijfshoofden van speciale bedrijven door de overige veehouderij (d.w.z. kippen en mestvee).

§ 5. Mechanisatie en arbeid (bijlagen 41 t/m 44)

Voor wat betreft de mechanisatie zijn alléén gegevens beschikbaar over de op de bedrijven aanwezige trekkracht en melkmachines. Deze kunnen echter wel een indicatie geven van de stand van de mechanisatie.

Op 12% van de landbouwbedrijven beschikt men over een trekker. Hoewel dit percentage voor de bedrijven van 15 ha en groter 25 bedroeg, heeft de vervanging van paardetrekkracht door mechanische trekkracht in het ruilverkavelingsgebied nog geen grote vlucht genomen. De omstandigheid dat de omgeving van Vries van oudsher een bekend paardenfokgebied is en het bedrijfstype (ruim 70% van de oppervlakte cultuurgrond is grasland) in aanmerking genomen, kunnen de liefde voor het paard verklaren. Op ruim 90% van de bedrijven worden dan ook één of meer paarden gehouden, op de bedrijven boven 15 ha bedroeg het gemiddelde aantal paarden in 1962 per bedrijf 1,7. 25 landbouwers beschikten noch over een trekker, noch over een paard. Het betrof hier overwegend bedrijfshoofden van bedrijven beneden 10 ha.

Op 39% van de landbouwbedrijven werd machinaal gemolken. Het machinaal melken houdt sterk verband met de omvang van de melkveestapel: op bedrijven met meer dan 15 melkkoeien was het machinaal melken vrij algemeen.

Over de arbeidsbezetting op de bedrijven zijn gegevens beschikbaar van het C.B.S. die betrekking hebben op het aantal arbeidskrachten dat op de laatste werkdag voorafgaande aan de datum van de telling gedurende ten minste 2 uren op het bedrijf heeft gewerkt. De uitkomsten van deze tellingen in de jaren 1959 en 1962, die telkenjare in mei worden gehouden, zijn vermeld in bijlage 43. Hieruit blijkt dat in de periode

1959-1962 de arbeidsbezetting op de landbouwbedrijven in het ruilverkavelingsgebied is gedaald met 55 mannen (ruim 8%). Voor Drenthe bedraagt het overeenkomstige percentage ruim 10. Verhoudingsgewijs nam het aantal vreemde arbeidskrachten het sterkst af, nl. met 33%; het aantal bedrijfshoofden en meewerkende gezinsleden daalde met respectievelijk 4% en 13%.

Enige aanvullende gegevens over de arbeidsbezetting zijn verzameld door de C.D. Op basis van deze gegevens is in tabel 13 een overzicht gegeven van de in het ruilverkavelingsgebied voorkomende arbeidsbezettingstypen op de landbouwbedrijven.

Tabel 13

DE ARBEIDSBEZETTINGSTYPEN

Arbeidsbezettingstypen[1]	Aantal landbouwbedrijven						
	1-5ha	5-10ha	10-15ha	15-20ha	20-25ha	≥ 25 ha	totaal
Bedrijfshoofd alleen	13	83	71	41	17	7	232
Bedrijfshoofd + (schoon)zoon(s)	1	14	26	25	16	9	91
Bedrijfshoofd + vreemd personeel c.q. inwonende familieleden	-	-	7	5	3	5	20
Bedrijfshoofd + (schoon) zoon(s) + vreemd personeel c.q. inw. fam.leden	-	-	-	-	1	2	3
Twee of meer bedrijfshoofden gezamenlijk	-	3	3	11	5	10	32
Overige	2	2	1	1	1	-	7
Aantal bedrijven met gegevens	16	102	108	83	43	33	385

1) Eventuele vrouwenarbeid is buiten beschouwing gebleven bij de vaststelling van de arbeidsbezettingstypen.

Bron: C.D.

Op ruim 2/3 deel van de bedrijven was het bedrijfshoofd de enige mannelijke arbeidskracht. Vooral op de bedrijven beneden 10 ha kwam dit type veelvuldig voor. Een vorm van gemeenschappelijke exploitatie (maatschap, gebroeders) werd verhoudingsgewijs het meeste aangetroffen op de bedrijven van 25 ha en groter. Uit de beschikbare gegevens valt echter niet af te leiden of het hier samenwerkingen tussen 2 of meer broers dan wel vader-zoon(s)-combinaties betrof.

Op bijna $\frac{1}{4}$ deel van de bedrijven werkten 1 of meer (schoon)zoons mee. Onder de bedrijven beneden 10 ha komen vader-zoon-bedrijven in geringere mate voor dan onder de grotere bedrijven.

Het aantal bedrijven met vreemde arbeidskrachten was gering.

§.6. Bedrijfsomvang, arbeidsproduktiviteit en arbeidsinkomen (bijlagen 39, 45 t/m 47)

De bedrijfsomvang, uitgedrukt in produktieëenheden volgens het normenstelsel uit bijlage 39, bedraagt in het ruilverkavelingsgebied gemiddeld 17,40 per bedrijf en 1,20 per ha cultuurgrond (tabel 14).

Tabel 14

ENKELE KENGETALLEN

Grootteklasse	Aantal bedrijven	Gemiddeld aantal produktieëenheden per		
		bedrijf	ha	mann. arbeidskracht
3 - 5 ha	14	7,83	1,91	7,8
5 - 10 ha	104	9,31	1,22	8,5
10 - 15 ha	108	14,75	1,21	11,5
15 - 20 ha	85	20,96	1,21	14,2
20 - 25 ha	46	25,49	1,16	14,4
≥ 25 ha	33	35,19	1,17	14,8
Alle grootteklassen	390	17,40	1,20	11,8

Bronnen: C.B.S. en R.L.V.D.

Bij toenemende bedrijfsgrootte stijgt het gemiddelde aantal produktieëenheden per bedrijf. Dit is vrijwel uitsluitend een gevolg van verschillen in de oppervlakte cultuurgrond; het intensiteitsniveau per ha loopt in de verschillende grootteklassen slechts weinig uiteen. Een uitzondering hierop vormen de bedrijven van 3-5 ha.

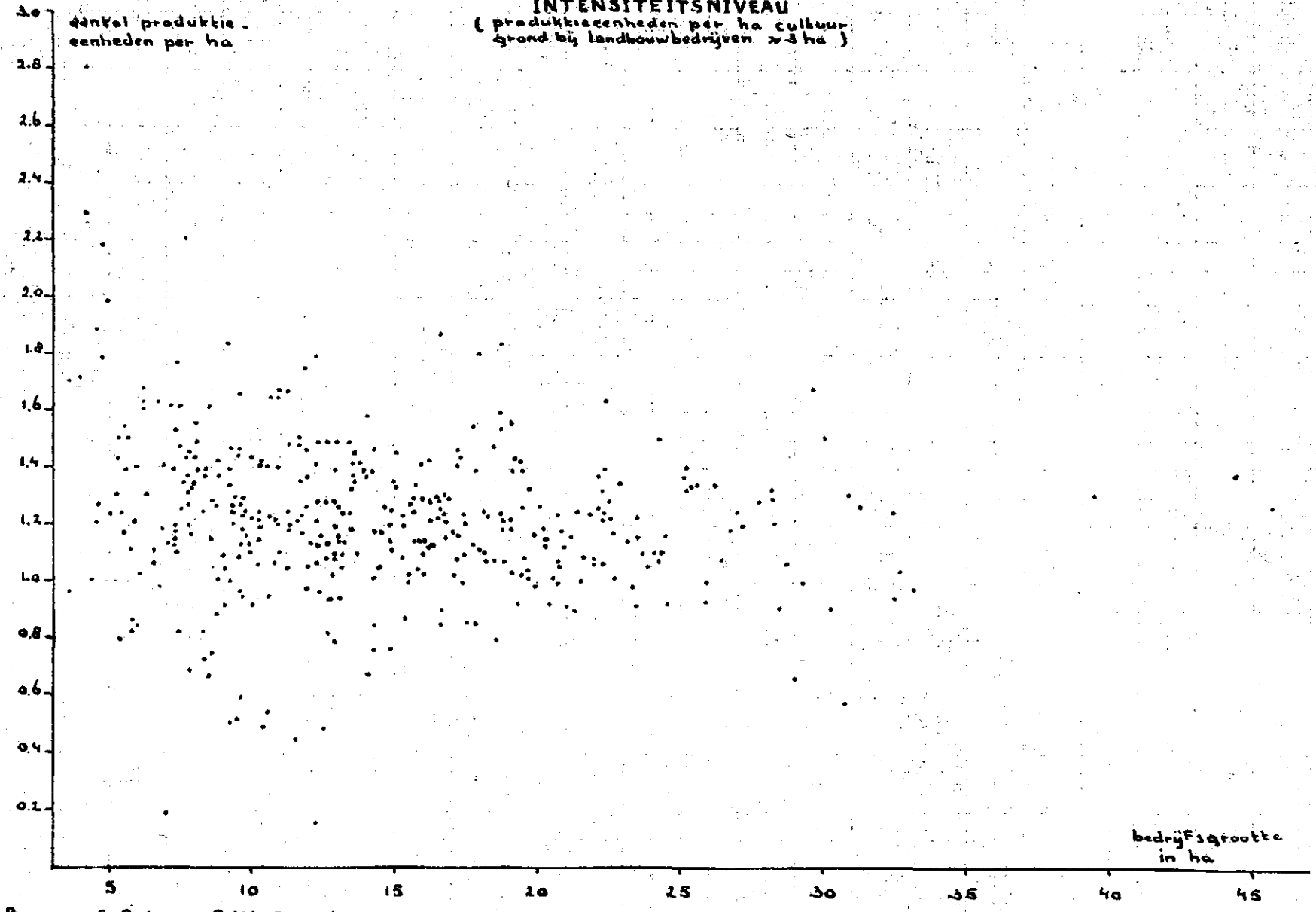
Verder is het van belang in hoeverre er tussen de bedrijven in dezelfde grootteklasse verschillen in dit opzicht bestaan. Bijlage 45 laat zien, dat in alle grootteklassen de spreiding rondom het gemiddelde aantal produktieëenheden per ha in de desbetreffende grootteklasse vrij groot is. Een grafische voorstelling, die voor elk bedrijf afzonderlijk het intensiteitsniveau weergeeft, geeft hiervan een beeld (grafiek 4).

In alle grootteklassen komen zowel extensieve als intensieve bedrijven voor. Onder de kleinste bedrijven (3-5 ha) komen verhoudingsgewijs de meeste intensieve bedrijven voor, terwijl onder de grootste bedrijven (≥ 25 ha) het percentage bedrijven met een lage intensiteit het hoogste is.

Grafiek 4

INTENSITEITSNIVEAU

(produktieeenheden per ha cultuur grond bij landbouwbedrijven > 3 ha)



Bron : C.B.S. en R.V.L.D. 1962

Een zeer belangrijk gegeven is verder de arbeidsproduktiviteit. Onder arbeidsproduktiviteit zal hierna worden verstaan het aantal produktieëenheden dat door één mannelijke arbeidskracht wordt verzorgd. Omdat het begrip produktieëenheid, zoals dit is gedefinieerd in § 4 van dit hoofdstuk, is gekoppeld aan het arbeidsinkomen, zullen verschillen in arbeidsproduktiviteit leiden tot verschillen in arbeidsinkomen. De vraag kan dan beantwoord worden in hoeverre er verschillen in arbeidsinkomen zijn tussen de onderscheiden grootteklassen en binnen de grootteklassen tussen de afzonderlijke bedrijven. De absolute hoogte van het arbeidsinkomen per produktieëenheid komt verderop ter sprake. Dit kan van jaar tot jaar verschillen en zal dan ook voor elk jaar aan de hand van boekhoudgegevens dienen te worden vastgesteld. Met andere woorden het gehanteerde normenstelsel zal moeten worden herzien, zodra zich wijzigingen hebben voorgedaan in de kosten-opbrengstenverhouding van de verschillende bedrijfsonderdelen.

Zoals uit tabel 14 blijkt bedraagt het gemiddelde aantal produktieeenheden per mannelijke arbeidskracht in het ruilverkavelingsgebied 11,8. Aanvankelijk stijgt dit gemiddelde bij toenemende bedrijfsgrootte, doch in de grootteklassen boven 15 ha is het vrijwel constant. De arbeidsproduktiviteit binnen de grootteklassen loopt sterker uiteen dan tussen de grootteklassen onderling (bijlage 46). Deze verschillen in arbeidsproduktiviteit kunnen zijn veroorzaakt door verschillen in intensiteit en/of verschillen in arbeidsbezetting. Op de verschillen in intensiteit van het produktieplan is hiervoor reeds het een en ander vermeld. Daarom zal thans nader worden ingegaan op het verband tussen het arbeidsbezettingstype en de arbeidsproduktiviteit.

Uit bijlage 47 blijkt dat in alle grootteklassen het gemiddelde aantal produktieëenheden per mannelijke arbeidskracht daalt bij toeneming van de arbeidsbezetting. En verder dat, ongeacht de arbeidsbezetting, de arbeidsproduktiviteit stijgt bij toeneming van de bedrijfsgrootte.

Dit wijst erop dat in het ruilverkavelingsgebied Vries, omdat daar de niet-aan-de-grond-gebonden produktierichtingen van relatief geringe betekenis zijn, de bedrijfsoppervlakte en de dichtheid van de arbeidsbezetting de belangrijke factoren zijn die de arbeidsproduktiviteit bepalen. Het een en ander wordt geïllustreerd door grafiek 5, die voor alle bedrijven onderscheiden naar het aantal op de bedrijven werkende mannen, het aantal produktieëenheden per mannelijke arbeidskracht weergeeft. Het ook uit andere streken bekende verschijnsel van de hogere arbeidsproduktiviteit (d.w.z. méér produktieëenheden per man) op de eenmansbedrijven, is blijkens deze grafiek ook in Vries duidelijk waar te nemen. Het is echter eveneens een bekend feit dat op de eenmansbedrijven de vrouw van de boer veelal moet meehelpen het werk gedaan te krijgen, terwijl op dit type bedrijven geen enkele mogelijkheid van een vrij weekeinde of vakantie bestaat. De ogenschijnlijk gunstige positie van de eenmansbedrijven wordt hierdoor in sterke mate aangetast.

Dit beeld is echter enigszins vertekend omdat bij de berekening van de arbeidsproduktiviteit de eventueel door de echtgenoten en de dochters in het bedrijf verrichte arbeid geheel buiten beschouwing werd

gelaten, terwijl voor zover het de mannelijke arbeidskrachten betreft, geen rekening kon worden gehouden met de mate van validiteit, de leeftijd en de duur van het werken in het bedrijf.

Het ligt voor de hand te veronderstellen dat op de eenmansbedrijven verhoudingsgewijs vaker en langer door de vrouwen wordt meegewerkt dan op de bedrijven waar 2 of meer mannelijke arbeidskrachten zijn. Wanneer de arbeidsbezetting op de eenmansbedrijven dan ook in volwaardige arbeidskrachten (v.a.k.'s) zou zijn uitgedrukt, zou waarschijnlijk een hoger cijfer zijn gevonden dan nu het geval is.

Op de bedrijven met 2 of meer mannelijke arbeidskrachten zullen veelal niet alle mannen als v.a.k.'s kunnen worden aangemerkt. Voor deze bedrijven zou de omrekening van de arbeidsbezetting in v.a.k.'s tot een lagere uitkomst leiden.

Wanneer op de bedrijven in het ruilverkavelingsgebied de arbeidsbezetting, zowel van mannen als vrouwen, werd uitgedrukt in v.a.k.'s zou waarschijnlijk de arbeidsproduktiviteit op de eenmansbedrijven enigszins lager zijn en op de overige bedrijven enigszins hoger dan volgens onze wijze van berekening. De verschillen in arbeidsproduktiviteit tussen de eenmansbedrijven en de overige bedrijven zullen dan ook bij een nauwkeuriger wijze van vaststellen van de arbeidsbezetting, waarschijnlijk geringer zijn dan uit grafiek 5 blijkt.

In het volgende zal een poging worden gedaan de orde van grootte van het arbeidsinkomen op de bedrijven in het ruilverkavelingsgebied te benaderen. Hierbij is gebruik gemaakt van de bedrijfsresultaten in het boekjaar 1961/1962 van 14 bedrijven van 10-15 ha, gelegen in westelijk Drenthe (z.g. L.E.I.-bedrijven). Enkele kengetallen ontleend aan de boekhoudingen van deze bedrijven worden vergeleken met overeenkomstige kengetallen van de bedrijven van 10-15 ha in het ruilverkavelingsgebied. Omdat het aantal boekhoudingen van L.E.I.-bedrijven beneden 10 ha en boven 15 ha in westelijk Drenthe zeer gering is, moet voor deze bedrijven een vergelijking achterwege blijven.

Allereerst is nagegaan in hoeverre de bedrijven van 10-15 ha in het ruilverkavelingsgebied qua bedrijfstype overeenkomst vertonen met bovengenoemde groep L.E.I.-bedrijven. Daartoe werd voor de L.E.I.-bedrijven op overeenkomstige wijze als voor de bedrijven in het ruilverkavelingsgebied, de relatieve omvang van de diverse bedrijfsonderdelen berekend.

Tabel 15

RELATIEVE OMVANG VAN DE BEDRIJFSONDERDELEN
(Bedrijven van 10-15 ha)

	Aantal bedrijven	Percentage produktieëenheden afkomstig van			
		bouwland	melkvee	varkens	overige veehouderij
Ruilverkavelingsgebied	108	14	82	3	1
L.E.I.-bedrijven	14	34	62	4	-

Bronnen: C.B.S., R.L.V.D., L.E.I.

gelaten, terwijl voor zover het de mannelijke arbeidskrachten betreft, geen rekening kon worden gehouden met de mate van validiteit, de leeftijd en de duur van het werken in het bedrijf.

Het ligt voor de hand te veronderstellen dat op de eenmansbedrijven verhoudingsgewijs vaker en langer door de vrouwen wordt meegewerkt dan op de bedrijven waar 2 of meer mannelijke arbeidskrachten zijn. Wanneer de arbeidsbezetting op de eenmansbedrijven dan ook in volwaardige arbeidskrachten (v.a.k.'s) zou zijn uitgedrukt, zou waarschijnlijk een hoger cijfer zijn gevonden dan nu het geval is.

Op de bedrijven met 2 of meer mannelijke arbeidskrachten zullen veelal niet alle mannen als v.a.k.'s kunnen worden aangemerkt. Voor deze bedrijven zou de omrekening van de arbeidsbezetting in v.a.k.'s tot een lagere uitkomst leiden.

Wanneer op de bedrijven in het ruilverkavelingsgebied de arbeidsbezetting, zowel van mannen als vrouwen, werd uitgedrukt in v.a.k.'s zou waarschijnlijk de arbeidsproduktiviteit op de eenmansbedrijven enigszins lager zijn en op de overige bedrijven enigszins hoger dan volgens onze wijze van berekening. De verschillen in arbeidsproduktiviteit tussen de eenmansbedrijven en de overige bedrijven zullen dan ook bij een nauwkeuriger wijze van vaststellen van de arbeidsbezetting, waarschijnlijk geringer zijn dan uit grafiek 5 blijkt.

In het volgende zal een poging worden gedaan de orde van grootte van het arbeidsinkomen op de bedrijven in het ruilverkavelingsgebied te benaderen. Hierbij is gebruik gemaakt van de bedrijfsresultaten in het boekjaar 1961/1962 van 14 bedrijven van 10–15 ha, gelegen in westelijk Drenthe (z.g. L.E.I.-bedrijven). Enkele kengetallen ontleend aan de boekhoudingen van deze bedrijven worden vergeleken met overeenkomstige kengetallen van de bedrijven van 10–15 ha in het ruilverkavelingsgebied. Omdat het aantal boekhoudingen van L.E.I.-bedrijven beneden 10 ha en boven 15 ha in westelijk Drenthe zeer gering is, moet voor deze bedrijven een vergelijking achterwege blijven.

Allereerst is nagegaan in hoeverre de bedrijven van 10–15 ha in het ruilverkavelingsgebied qua bedrijfstype overeenkomst vertonen met bovengenoemde groep L.E.I.-bedrijven. Daartoe werd voor de L.E.I.-bedrijven op overeenkomstige wijze als voor de bedrijven in het ruilverkavelingsgebied, de relatieve omvang van de diverse bedrijfsonderdelen berekend.

Tabel 15

RELATIEVE OMVANG VAN DE BEDRIJFSONDERDELEN
(Bedrijven van 10–15 ha)

	Aantal bedrijven	Percentage produktieëenheden afkomstig van			
		bouwland	melkvee	varkens	overige veehouderij
Ruilverkavelingsgebied	108	14	82	3	1
L.E.I.-bedrijven	14	34	62	4	-

Bronnen: C.B.S., R.L.V.D., L.E.I.

Een zeer belangrijk gegeven is verder de arbeidsproduktiviteit. Onder arbeidsproduktiviteit zal hierna worden verstaan het aantal produktieëenheden dat door één mannelijke arbeidskracht wordt verzorgd. Omdat het begrip produktieëenheid, zoals dit is gedefinieerd in § 4 van dit hoofdstuk, is gekoppeld aan het arbeidsinkomen, zullen verschillen in arbeidsproduktiviteit leiden tot verschillen in arbeidsinkomen. De vraag kan dan beantwoord worden in hoeverre er verschillen in arbeidsinkomen zijn tussen de onderscheiden grootteklassen en binnen de grootteklassen tussen de afzonderlijke bedrijven. De absolute hoogte van het arbeidsinkomen per produktieëenheid komt verderop ter sprake. Dit kan van jaar tot jaar verschillen en zal dan ook voor elk jaar aan de hand van boekhoudgegevens dienen te worden vastgesteld. Met andere woorden het gehanteerde normenstelsel zal moeten worden herzien, zodra zich wijzigingen hebben voorgedaan in de kosten-opbrengstenverhouding van de verschillende bedrijfsonderdelen.

Zoals uit tabel 14 blijkt bedraagt het gemiddelde aantal produktieeenheden per mannelijke arbeidskracht in het ruilverkavelingsgebied 11,8. Aanvankelijk stijgt dit gemiddelde bij toenemende bedrijfsgrootte, doch in de grootteklassen boven 15 ha is het vrijwel constant. De arbeidsproduktiviteit binnen de grootteklassen loopt sterker uiteen dan tussen de grootteklassen onderling (bijlage 46). Deze verschillen in arbeidsproduktiviteit kunnen zijn veroorzaakt door verschillen in intensiteit en/of verschillen in arbeidsbezetting. Op de verschillen in intensiteit van het produktieplan is hiervoor reeds het een en ander vermeld. Daarom zal thans nader worden ingegaan op het verband tussen het arbeidsbezettingstype en de arbeidsproduktiviteit.

Uit bijlage 47 blijkt dat in alle grootteklassen het gemiddelde aantal produktieëenheden per mannelijke arbeidskracht daalt bij toeneming van de arbeidsbezetting. En verder dat, ongeacht de arbeidsbezetting, de arbeidsproduktiviteit stijgt bij toeneming van de bedrijfsgrootte.

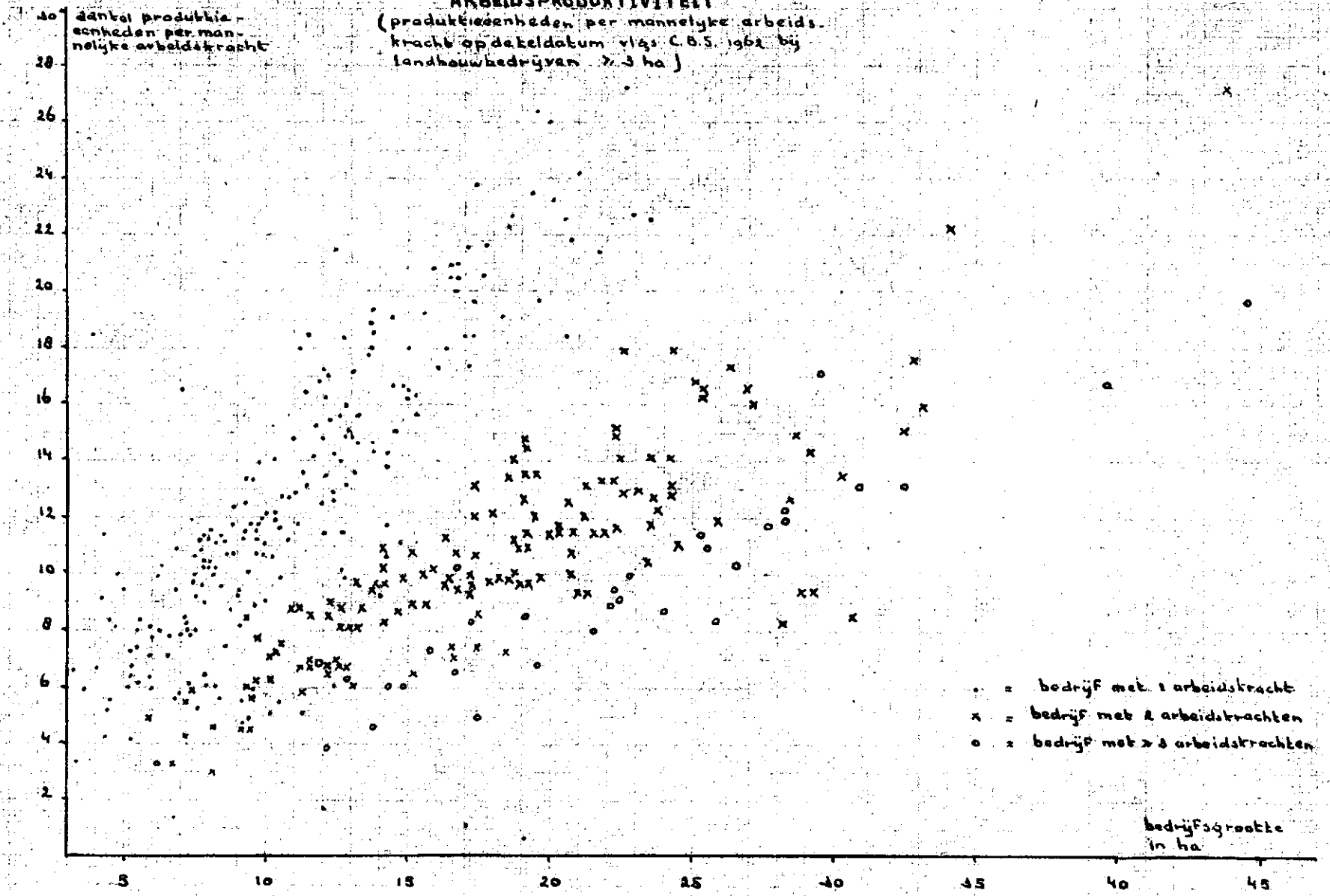
Dit wijst erop dat in het ruilverkavelingsgebied Vries, omdat daar de niet-aan-de-grond-gebonden produktierichtingen van relatief geringe betekenis zijn, de bedrijfsoppervlakte en de dichtheid van de arbeidsbezetting de belangrijke factoren zijn die de arbeidsproduktiviteit bepalen. Het een en ander wordt geïllustreerd door grafiek 5, die voor alle bedrijven onderscheiden naar het aantal op de bedrijven werkende mannen, het aantal produktieëenheden per mannelijke arbeidskracht weergeeft. Het ook uit andere streken bekende verschijnsel van de hogere arbeidsproduktiviteit (d.w.z. méér produktieëenheden per man) op de eenmansbedrijven, is blijkens deze grafiek ook in Vries duidelijk waar te nemen. Het is echter eveneens een bekend feit dat op de eenmansbedrijven de vrouw van de boer veelal moet meehelpen het werk gedaan te krijgen, terwijl op dit type bedrijven geen enkele mogelijkheid van een vrij weekeinde of vakantie bestaat. De ogenschijnlijk gunstige positie van de eenmansbedrijven wordt hierdoor in sterke mate aangetast.

Dit beeld is echter enigszins vertekend omdat bij de berekening van de arbeidsproduktiviteit de eventueel door de echtgenoten en de dochters in het bedrijf verrichte arbeid geheel buiten beschouwing werd

Grafiek 5

ARBEIDSPRODUKTIVITEIT

(produktieeenheden per mannelijke arbeidskracht op dekeldatum volgs C.B.S. 1962 bij landbouwbedrijven > 3 ha)



Bron: C.B.S. en R.L.V.D. 1962

Uit tabel 15 blijkt dat zowel de bedrijven in het ruilverkavelingsgebied als de L.E.I.-bedrijven gemengde bedrijven zijn met een zeer geringe varkens- en kippenstapel. Het verschil tussen beide groepen bedrijven bestaat hierin, dat op de L.E.I.-bedrijven het bouwland gemiddeld 20% meer en het melkvee gemiddeld 20% minder produktieëenheden levert dan op de bedrijven in het ruilverkavelingsgebied. Hoewel dus op de laatstgenoemde bedrijven het accent in sterkere mate valt op de melkveehouderij dan op de L.E.I.-bedrijven het geval is, komt dit niet tot uitdrukking in een verschil in gemiddeld intensiteitsniveau en nauwelijks in de gemiddelde arbeidsproduktiviteit tussen beide groepen bedrijven.

Tabel 16

ENKELE KENGETALLEN
(Bedrijven van 10-15 ha)

	Aantal bedrijven	Gemiddeld aantal produktieeenheden per		
		ha	mannelijke arbeidskracht	volwaardige arbeidskracht
Ruilverkavelingsgebied	108	1,21	11,5	.
L.E.I.-bedrijven	14	1,20	.	10,9

Bronnen: C.B.S., R.L.V.D. en L.E.I.

Het verschil in arbeidsproduktiviteit wordt waarschijnlijk veroorzaakt doordat voor beide groepen van bedrijven de arbeidsbezetting op verschillende wijze werd berekend. Zoals reeds eerder werd opgemerkt, bleef bij de bepaling van de arbeidsbezetting op de bedrijven in het ruilverkavelingsgebied de vrouwenarbeid buiten beschouwing, terwijl evenmin een omrekening van mannelijke arbeidskrachten tot v.a.k.'s plaatshad. Op de L.E.I.-bedrijven daarentegen werden alle arbeidskrachten, zowel mannen als vrouwen, uitgedrukt in v.a.k.'s. Qua gemiddelde intensiteitsniveau en qua gemiddelde arbeidsproduktiviteit is er in de grootteklasse van 10-15 ha geen verschil tussen de bedrijven in het ruilverkavelingsgebied en de L.E.I.-bedrijven.

Wanneer we veronderstellen dat de bedrijven in het ruilverkavelingsgebied en de L.E.I.-bedrijven onder gelijke externe omstandigheden produceren, dan zal het arbeidsinkomen per produktieëenheid voor beide groepen bedrijven gemiddeld op een gelijk niveau liggen. Dit vloeit voort uit het gehanteerde normenstelsel voor de herleiding van de verschillende bedrijfsonderdelen tot produktieëenheden (zie § 4). Het is dan ook in principe mogelijk voor de bedrijven in het ruilverkavelingsgebied het arbeidsinkomen per mannelijke arbeidskracht te berekenen, omdat dit gelijk is aan het aantal produktieëenheden per mannelijke arbeidskracht, vermenigvuldigd met het arbeidsinkomen per produk-

tieëenheid. Het arbeidsinkomen per produktieëenheid is af te leiden uit de bedrijfsresultaten van de groep L.E.I.-bedrijven. Dit liep in het boekjaar 1961-1962 voor de 14 bedrijven uit de grootteklasse van 10-15 ha in westelijk Drenthe uiteen van f. 679,- tot f. 416,-. Het bedroeg in dat jaar gemiddeld f. 534,- per produktieëenheid. De spreiding rondom dit gemiddelde blijkt echter zeer groot te zijn:

arbeidsinkomen per produktieëenheid	aantal bedrijven
≧ f. 600,-	3
f. 550,- - f. 600,-	5
f. 500,- - f. 550,-	2
f. 450,- - f. 500,-	2
≦ f. 450,-	2

Deze spreiding wekt overigens geen verbazing, omdat de kwaliteit van de boer als ondernemer van grote invloed is op het arbeidsinkomen per produktieëenheid. Over de ondernemerscapaciteiten van de bedrijfshoofden ontbreken echter gegevens. Om deze reden is er dan ook van afgezien voor elk bedrijf in het ruilverkavelingsgebied afzonderlijk het arbeidsinkomen per mannelijke arbeidskracht te berekenen, hoewel dit in beginsel mogelijk is aangezien per bedrijf het aantal produktieëenheden per mannelijke arbeidskracht te berekenen is. De grote spreiding in het arbeidsinkomen per produktieëenheid zou echter grote afbreuk doen aan de betrouwbaarheid van de uitkomsten. Dit is waarschijnlijk in geringere mate het geval wanneer voor een groep bedrijven het gemiddelde arbeidsinkomen per mannelijke arbeidskracht wordt berekend. Dit laatste bedraagt voor de bedrijven van 10-15 ha in het ruilverkavelingsgebied, gebaseerd op gegevens die betrekking hebben op het jaar 1962, 11,5 x f. 534,- = ruim f. 6000,-.

HOOFDSTUK IV

ENKELE ASPECTEN VAN DE AGRARISCH-SOCIALE STRUCTUUR

§ 1. De bedrijfshoofden (bijlagen 48 t/m 50)

De gemiddelde leeftijd van de landbouwers in het ruilverkavelingsgebied was 50 jaar; 11% van hen was jonger dan 35 jaar en 12% 65 jaar of ouder. De verschillen tussen de grootteklassen waren slechts gering.

De C-geregistreerden waren gemiddeld iets ouder en de bedrijfshoofden van de speciale bedrijven gemiddeld iets jonger dan de landbouwers.

Ruim 1/3 deel van de landbouwers had agrarisch dagonderwijs gevolgd, voor het merendeel van hen bestond dit uit lager landbouwonderwijs. Een landbouwcursus werd gevolgd door 10% van de boeren. Verhoudingsgewijs werd door de grotere boeren meer onderwijs gevolgd dan door de kleinere.

Eén landbouwer en 6 bedrijfshoofden van speciale bedrijven hadden een lagere tuinbouwschool bezocht.

Ruim 4/5 deel van de landbouwers was lid van een standsorganisatie. Van hen was 95% lid van het D.L.G. en 5% van de C.B.T.B. Van de bedrijfshoofden van de speciale bedrijven waren een tweetal lid van de G.M.v.L. de overige waren ongeorganiseerd.

§ 2. De bedrijfsopvolging (bijlage 51)

Voor de met de voorbereiding van een ruilverkaveling belaste instellingen is het van belang geïnformeerd te zijn over de toekomstige ontwikkeling van het aantal bedrijven.

Het aantal en de grootte van de bedrijven zijn voortdurend in beweging doordat bedrijven worden overgedragen, gesticht, opgeheven, vergroot, verkleind of tot een andere beroepsgroep gaan behoren (zie hoofdstuk II, § 3).

Bij de bedrijfsopvolging in de landbouw speelt de beroepscontinuïteit en de bedrijfscontinuïteit een grote rol. Daarom zal in de eerste plaats aandacht worden geschonken aan de vader-zoon-opvolging. Bij de door de C.D. gehouden enquête is aan de landbouwers van 50 jaar en ouder gevraagd of zij één of meer (schoon)zoons hadden die vermoedelijk het bedrijf te zijner tijd zouden overnemen.

Het ligt voor de hand dat, naarmate het tijdstip van overdracht verder in het verschiet ligt, de onzekerheid over hetgeen in de toekomst met het bedrijf zal gebeuren, groter zal zijn. Volgens deze gedachtengang zal er met grotere zekerheid iets over het toekomstig lot van de bedrijven zijn te zeggen naarmate de bedrijfshoofden ouder zijn.

Daarom zal eerst voor de bedrijven waarvan het bedrijfshoofd op het tijdstip van de enquête 65 jaar of ouder was en daarna voor de groep bedrijven waarvan het bedrijfshoofd toen 50 jaar of ouder was worden nagegaan hoe het met de opvolgingssituatie is gesteld.

Tabel 17

BEDRIJFSOPVOLGING

	Aantal bedrijven	Aantal bedrijven met bedrijfshoofd ≥ 65 jaar			
		totaal	waarvan voortzetting door (schoon)zoon(s)		
			is verzekerd	twijfelachtig	niet is verzekerd
Landbouwers:					
1 – 5 ha	16	3	3	–	–
5 – 10 ha	104	15	8	1	6
10 – 15 ha	108	14	7	2	5
15 – 20 ha	85	9	7	–	2
20 – 25 ha	46	2	1	–	1
≥ 25 ha	33	4	2	–	2
Alle bedrijven	392	47	28	3	16

Bronnen: C.D. en L.E.I.

Uit tabel 17 blijkt dat er in het ruilverkavelingsgebied op het tijdstip van de enquête 47 bedrijven waren waarvan het bedrijfshoofd 65 jaar of ouder was. 2/3 deel van deze bedrijven was kleiner dan 15 ha. De bedrijven waarvan de voortzetting door een (schoon)zoon twijfelachtig was buiten beschouwing gelaten, hadden 16 bedrijfshoofden, van wie er 11 een bedrijf exploiteren van minder dan 15 ha, geen opvolger. Deze bedrijfshoofden zullen wegens hun vergevorderde leeftijd in de eerstkomende jaren de exploitatie moeten staken, zodat deze bedrijven zonder opvolger op korte termijn voor overneming door een vreemde of opheffing in aanmerking zullen komen. Evenals in de periode 1959-1962 toen 2/5 deel van de overgedragen bedrijven door anderen dan (schoon)-zoons werden overgenomen, zal waarschijnlijk ook een aantal van de in de naaste toekomst vrijkomende bedrijven door een vreemde worden voortgezet. Eveneens is het waarschijnlijk dat een aantal bedrijven op korte termijn zal worden opgeheven. In de periode 1959-1962 was dit het geval met 12 bedrijven beneden 15 ha. Daar staat echter tegenover dat in dezelfde periode 6 nieuwe bedrijven, waarvan 5 door afsplitsing, werden gesticht. Het ontstaan van nieuwe bedrijven is ook in de naaste toekomst niet denkbeeldig , omdat op 10 bedrijven, merendeels groter dan 15 ha, 2 of meer gegadigden voor opvolging waren (bijlage 51).

Alle factoren die van invloed zijn op de toekomstige ontwikkeling van het aantal en de grootte van de bedrijven in de beschouwingen be-

trekkend (overneming, opheffing, stichting, mutaties in oppervlakte en beroepsgroep), kan men zeggen dat de veronderstelling gerechtvaardigd is dat de ontwikkelingstendentie uit de periode 1959-1962 - toen het aantal bedrijven kleiner dan 15 ha per saldo daalde en dat van 15 ha en groter per saldo steeg en het totaalaantal bedrijven gemiddeld met ruim 1% per jaar terugliep - zich in de naaste toekomst zal voortzetten. Ook de omstandigheid dat 14 landbouwers, van wie 13 een bedrijf exploiteerden < 15 ha, niet ongenegen waren hun bedrijf te verkopen, terwijl anderzijds juist onder de bedrijfshoofden van bedrijven boven 15 ha de animo voor bedrijfsvergroting verhoudingsgewijs groot was, wijst in dezelfde richting (zie de volgende paragraaf).

Hoeveel bedrijven uiteindelijk op korte termijn zullen worden opgeheven is echter, gelet op het grote aantal factoren dat hierbij in het geding is, niet te bepalen.

Thans volgen enkele opmerkingen over de ontwikkeling op langere termijn. Uitgegaan van een abdicatieleeftijd van het zittende bedrijfshoofd die ligt tussen zijn 65e en 70e jaar, komt binnen 15 à 20 jaar de helft van de landbouwbedrijven beschikbaar voor overneming of opheffing (tabel 18).

Tabel 18

BEDRIJFSOPVOLGING

	Aantal bedrijven	Aantal bedrijven met bedrijfshoofd ≥ 50 jaar			
		totaal	waarvan voortzetting door (schoon)zoon(s)		
			is verzekerd	twijfelachtig	niet is verzekerd
Landbouwers:					
1 - 5 ha	16	8	4	-	4
5 - 10 ha	104	59	20	3	36
10 - 15 ha	108	46	25	9	12
15 - 20 ha	85	40	29	6	5
20 - 25 ha	46	26	17	3	6
≥ 25 ha	33	17	13	1	3
Alle bedrijven	392	196	108	22	66

Bronnen: C.D. en L.E.I.

Wanneer op de bedrijven waar ten minste één (schoon)zoon als opvolger werd aangemerkt, deze het bedrijf te zijner tijd ook werkelijk overneemt, is van ruim de helft (55%) van de bedrijven die in de komende 15 à 20 jaar vrijkomen, de voortzetting verzekerd te achten.

Uit tabel 16 blijkt dat de opvolgingssituatie op de bedrijven beneden 15 ha sterk afwijkt van die op de bedrijven van 15 ha en groter. Van de bedrijfshoofden van eerstgenoemde bedrijven die ouder zijn dan 50 jaar heeft nl. 45% geen opvolger onder de (aangetrouwde) kinderen,

terwijl dit percentage voor de bedrijfshoofden van bedrijven van 15 ha en groter in dezelfde leeftijdsklasse 17 bedraagt.

Dit duidt erop dat ook op langere termijn gezien, vooral kleinere bedrijven voor overneming door vreemden of opheffing vrij zullen komen.

Tot slot wordt de opvolgingssitutatie op de bedrijven nog benaderd aan de hand van enkele kengetallen die voor 1959 en 1962 per grootteklasse "het aantal mannelijke meewerkende gezinsleden per 100 bedrijven" weergeven. Voor een uitvoerige uiteenzetting over de betekenis en de berekeningswijze van deze kengetallen wordt verwezen naar L.E.I.-verslag No. 18: "De Haagse Beemden". Daar echter in de ruilverkaveling Vries het vader-(schoon)zoon-opvolgingspatroon opmerkelijk minder overheersend is als in andere streken waar dit aspect is onderzocht, moeten deze cijfers als niet meer dan een indicatie van de ontwikkeling in de tijd worden beschouwd.

Tabel 19

BEDRIJFSOPVOLGING

	Aantal bedrijven		Aantal meewerkende mann. gezinsleden		Aantal meewerkende mann. gezinsleden per 100 bedr.	
	1959	1962	1959	1962	1959	1962
Landbouwers:						
1 - 5 ha	17	16	4	2	23	12
5 - 10 ha	121	104	23	15	19	14
10 - 15 ha	113	108	50	36	44	33
15 - 20 ha	81	85	43	36	53	42
20 - 25 ha	42	46	27	32	64	69
≥ 25 ha	31	33	21	25	67	76
Alle bedrijven	405	392	168	146	41	37

Bronnen: C.B.S. en L.E.I.

De conclusies uit tabel 19 stemmen geheel overeen met die uit het voorgaande, nl. dat er op de bedrijven beneden 15 ha een "tekort" aan opvolgers is en er op de bedrijven van 20 ha en groter eerder teveel dan te weinig opvolgers zijn. Verder blijkt dat op de bedrijven beneden 20 ha het aantal opvolgers na 1959 is afgenomen, terwijl dit aantal op de grotere bedrijven sedertdien is gestegen.

§ 3. Verplaatsing, vergroting en verkoop (bijlage 52)

De Cultuurtechnische Dienst heeft bij de bedrijfsregistratie geïnformeerd naar de belangstelling onder de landbouwers voor verplaatsing

en/of vergroting of verkoop van het bedrijf.

Vooral voor vergroting, al dan niet gepaard gaande met verplaatsing, bestond belangstelling, met name bij de bedrijfshoofden van bedrijven beneden 15 ha. De animo voor verplaatsing was geringer; deze was verhoudingsgewijs het grootst bij de grotere boeren (≥ 15 ha). Ook tegenover verkoop stonden enkele landbouwers niet afwijzend. Het betrof hier overwegend bedrijfshoofden uit de grootteklasse van 5-10 ha.

Aan de antwoorden op de hier bedoelde vragen kan echter geen al te grote waarde worden toegekend. In het algemeen zal men niet onmiddellijk de consequenties van het een en ander kunnen overzien. Ondanks deze beperking kan worden opgemerkt, dat er in het ruilverkavelingsgebied Vries bij een groot deel van de kleinere boeren belangstelling bestaat voor bedrijfsvergroting, terwijl enkelen hunner verkoop van het bedrijf willen overwegen.

SAMENVATTING

1. In het gedeelte van het ruilverkavelingsgebied dat in de gemeente Vries ligt is de bevolking in de periode 1947-1960 met 3% toegenomen tot 5450. Van de mannelijke beroepsbevolking werkte in dat jaar 55% in de landbouw. In 1960 werkte 18% van de mannelijke beroepsbevolking buiten Vries en wel voornamelijk in Assen en Groningen.

2. Het aantal telplichtigen bedroeg 523, van wie er 13 geen grond in gebruik hadden. Bijna $\frac{3}{4}$ deel van de geregistreerden was als landbouwer te beschouwen (groep A + B). Zij hadden tezamen ongeveer 5900 ha cultuurgrond in gebruik, zodat de gemiddelde bedrijfsgrootte ruim 15 ha bedroeg. De overige grondgebruikers (groep C, groep D en de groep speciale bedrijven) hadden gemiddeld 3 à 4 ha in gebruik.

3. In de periode 1959-1962 is het aantal landbouwbedrijven en het aantal C-bedrijven met respectievelijk 4% en 2% gedaald. Hier staat echter tegenover dat het aantal D- en speciale bedrijven met respectievelijk 6% en 13% is gestegen. Per saldo nam het totale aantal geregistreerden met 2% af.

4. In de periode 1959-1962 werd 10% van het aantal in 1959 geregistreerde bedrijven overgedragen. Op 43% van deze bedrijven werd de vader door een zoon opgevolgd, terwijl 39% van de overgedragen bedrijven in "vreemde" handen overging; de overige overdrachten vielen onder andere categorieën.

5. De landbouwers hadden 2/5 deel van de cultuurgrond in eigendom, de C-geregistreerden de helft, de D-grondgebruikers 79% en de bedrijfshoofden van speciale bedrijven 71%.

6. Het gemiddelde aantal kavels per landbouwbedrijf bedroeg 10,0 en de gemiddelde kavelgrootte 1,52 ha. Ruim de helft van de kavels was kleiner dan 1 ha.

7. Van ruim de helft van de bedrijfsgebouwen werd de doelmatigheid als "goed" gekwalificeerd. Voor de onderhoudstoestand werd deze kwalificatie in bijna $\frac{3}{4}$ deel der gevallen gegeven. Het oordeel over de doelmatigheid en de onderhoudstoestand van de woningen was over het algemeen gunstiger dan dat over de bedrijfsgebouwen.
   Vrijwel alle bedrijven waren aangesloten op het lichtnet, 92% was aangesloten op het waterleidingnet en 38% op het telefoonnet.

8. Op de landbouwbedrijven was in 1962 72% van de oppervlakte in gebruik als grasland en 28% als bouwland. Granen en aardappelen waren de belangrijkste akkerbouwgewassen.
   Op de landbouwbedrijven < 5 ha, de C- en D-bedrijven < 1 ha en op de speciale bedrijven kwam verder wat tuinbouw voor. De totale oppervlakte tuingrond was echter gering.

9. Het aantal melkkoeien per 100 ha grasland + kunstweide bedroeg 122 en het aantal stuks vrouwelijk jongvee per 100 melkkoeien 105. Op

vrijwel alle landbouwbedrijven werd melkvee gehouden. Het gemiddelde aantal dieren per bedrijf bedroeg 12,9. Ruim een derdedeel van de landbouwers heeft echter minder dan 10 koeien. Op 2/3 deel van de bedrijven was een uitbreiding van de melkveestapel mogelijk gelet op de toen beschikbare stalruimte.

De varkens- en kippenhouderij waren van weinig betekenis.

10. Op de landbouwbedrijven van 3 ha en groter bestond gemiddeld 82% van de bedrijfsomvang, uitgedrukt in z.g. produktieëenheden uit melkveehouderij, 14% uit akkerbouw, 3% uit varkenshouderij en 1% uit overige veehouderij. Met uitzondering van de bedrijven beneden 5 ha, waar de overige veehouderij verhoudingsgewijs van meer betekenis was, verschilde de verhouding waarin de verschillende bedrijfsonderdelen in de onderscheiden grootteklassen voorkwamen, nauwelijks.

Bij de overige geregistreerden overheerste de melkveehouderij in geringere mate. Bij de C-grondgebruikers waren verhoudingsgewijs meer produktieëenheden afkomstig van het bouwland en bij de D-geregistreerden en de bedrijfshoofden van de speciale bedrijven van de overige veehouderij.

11. De vervanging van paardetrekkracht door mechanische trekkracht heeft in het ruilverkavelingsgebied nog geen grote vlucht genomen. De omstandigheid dat de omgeving van Vries van oudsher een bekend paardenfokgebied is, zal hierop wel van invloed zijn. Het machinaal melken komt op de bedrijven met meer dan 15 melkkoeien vrij algemeen voor.

12. In de periode 1959-1962 is de mannelijke arbeidsbezetting op de landbouwbedrijven met 8% afgenomen. Verhoudingsgewijs nam het aantal vreemde arbeidskrachten het sterkst af, nl. met 33%; het aantal bedrijfshoofden en meewerkende gezinsleden verminderde met respectievelijk 4% en 13%.

Op ruim 2/3 deel van de bedrijven was het bedrijfshoofd de enige mannelijke arbeidskracht, terwijl op bijna $\frac{1}{4}$ deel van de bedrijven behalve het bedrijfshoofd één of meer (schoon)zoons werkten. Het aantal bedrijven met vreemde arbeidskrachten was gering.

13. In het ruilverkavelingsgebied bedroeg in 1962 de bedrijfsomvang, uitgedrukt in produktieëenheden, op de landbouwbedrijven van 3 ha en groter gemiddeld 17,40 per bedrijf en 1,20 per ha cultuurgrond.

Het gemiddelde aantal produktieëenheden per ha cultuurgrond verschilt weinig in de onderscheiden grootteklassen. Tussen de bedrijven in een zelfde grootteklasse is de spreiding echter vrij groot.

Het gemiddelde aantal produktieëenheden per mannelijke arbeidskracht bedroeg 11,8. Aanvankelijk stijgt dit aantal bij toenemende bedrijfsgrootte, doch in de grootteklassen boven 15 ha is het vrijwel constant.

In alle grootteklassen daalde het gemiddelde aantal produktieëenheden per mannelijke arbeidskracht bij toenemende arbeidsbezetting. Ongeacht de arbeidsbezetting steeg dit gemiddelde aantal bij toenemende bedrijfsoppervlakte.

Voor de groep bedrijven van 10-15 ha lag het arbeidsinkomen per mannelijke arbeidskracht in 1962 gemiddeld op ongeveer f. 6000,-.

14. De gemiddelde leeftijd van de landbouwers was 50 jaar; 11% van hen was jonger dan 35 jaar en 12% 65 jaar of ouder.

Ruim 1/3 deel van de bedrijfshoofden had landbouwdagonderwijs gevolgd en 10% een landbouwcursus.

82% van de landbouwers was lid van een standorganisatie.

15. Van de 47 landbouwbedrijven waarvan het bedrijfshoofd 65 jaar of ouder was (12% van het totaalaantal bedrijven), had 1/3 deel geen (schoon)zoon-opvolger. Het betrof hier merendeels bedrijven kleiner dan 15 ha. Deze bedrijven zullen dan ook op korte termijn vrijkomen voor overneming door vreemden of worden opgeheven.

Ook op langere termijn gezien wijkt de opvolgingssituatie op de bedrijven beneden 15 ha sterk af van die op de bedrijven van 15 ha en groter. Van de bedrijfshoofden van eerstgenoemde bedrijven die ouder waren dan 50 jaar had nl. 45% geen opvolger onder de (aangetrouwde) kinderen. Dit percentage bedroeg voor de bedrijfshoofden van bedrijven van 15 ha en groter in dezelfde leeftijdsklasse 17.

In de periode 1959-1962 is het aantal meewerkende mannelijke gezinsleden op de bedrijven beneden 20 ha verminderd, doch op de grotere bedrijven toegenomen; gemiddeld daalde het aantal potentiele opvolgers, dat wil zeggen mannelijke meewerkende gezinsleden, per 100 bedrijven van 41 op 37.

16. In het ruilverkavelingsgebied bestaat vooral onder de bedrijfshoofden van bedrijven kleiner dan 15 ha belangstelling voor bedrijfsvergroting. Ook tegenover verkoop staan enkele landbouwers, overwegend uit de grootteklasse van 5-10 ha, niet afwijzend.

Bijlage 1

DE BEVOLKING SINDS 1910

	Aantal inwoners			Indexcijfers (1910=100)		
	Vries	Drenthe	Nederland	Vries	Drenthe	Nederland
1910	4064	176043	5945525	100	100	100
1920	4802	209718	6926314	118	119	116
1930	5376	222432	7952634	132	126	134
1940	5865	250422	8923245	144	142	150
1947	6471	271909	9625499	159	154	162
1950	6440	285079	10204689	158	162	172
1955	6505	297291	10821661	160	169	182
1960	6651	312176	11417254	164	177	192
1961	6729	314424	11556008	166	179	194
1962	6744	319619	11721416	166	182	197
1963	6783	324517	11889962	167	184	200

Bron: C.B.S.

Bijlage 2

DE BEVOLKING NAAR WIJKEN

			Aantal inwoners		Indexcijfer 1960 (1947=100)
			1947	1960	
Wijk No.	00	Vries	911	1266	139
	02	Tinaarlo	626	881	141
	03	Station Vries-Zuidlaren	141	108	77
	04	Zeegse	363	207	57
	06	Oudemolen	73	85	116
	07	Taarlo	107	123	115
	08	Langs de rijksweg naar Assen	175	122	70
	09	Verspreide huizen (omgeving Vries)	1141	799	70
	10	IJde	373	587	157
	11	De Punt	219	214	98
	18	Halfweg	242	155	64
	19	Verspreide huizen (omgeving IJde)	186	114	61
	20	Zeijen	486	495	102
	22	Rhee	65	66	102
	23	Ubbena	62	165	266
	29	Overige verspreide huizen (omgeving Zeijen)	106	63	59
Totaal wijken in het blok			5276	5450	103
	01	Donderen	386	420	109
	05	Bunne met Winde	343	316	92
	21	Ter Aard	96	158	165
	28	Zeijerveld	370	307	83
Totaal wijken buiten het blok			1195	1201	101
Totale gemeente Vries			6471	6651	103

Bronnen: C.B.S. Volks- en beroepstelling 1947
Algemene volkstelling 1960

E N I G E G E G E V E N S P E R W I J K

	Gemeente Vries																						
	totaal	in het ruilverkavelingsblok gelegen wijken 1)																	buiten het blok 1)				
		00	02	03	04	06	07	08	09	10	11	18	19	20	22	23	29	tot.	01	05	21	28	tot.
Bevolking: totaal	6651	1266	881	108	207	85	123	122	799	587	214	155	114	495	66	165	63	5450	420	316	158	307	1201
Percentage																							
r.k.	1	1	1	–	–	–	–	1	1	0	2	1	–	0	–	–	–	1	–	–	–	5	1
N.h.	79	76	88	88	84	76	98	85	75	82	73	74	49	89	100	75	100	81	98	85	3	65	74
gereformeerd	8	8	3	1	3	–	–	9	10	5	3	9	3	–	–	10	–	5	2	–	94	22	19
ov. kerkgenootschappen	1	1	1	1	3	–	–	–	1	0	1	1	2	0	–	–	–	1	–	2	–	–	0
geen kerkgenootschap	11	14	7	10	10	24	2	5	13	13	21	15	46	11	–	15	–	12	0	13	3	8	6
Mannelijke beroepsbevolking totaal	2068	352	275	29	62	29	45	33	269	185	75	47	34	160	23	54	17	1689	136	114	38	91	379
Percentage landbouw	51	21	32	17	39	76	80	55	71	42	36	79	26	57	87	67	94	55	62	80	73	91	76
nijverheid	30	40	50	38	37	7	9	27	17	39	37	13	44	27	–	18	6	29	27	14	11	6	16
handel en verkeer	10	16	11	38	8	3	9	12	6	12	19	6	24	8	9	11	–	10	7	2	11	1	4
overige 2)	9	23	7	7	16	14	2	6	6	7	8	2	6	8	4	4	–	6	4	4	5	2	4
Aantal landbouwers 2)	651	49	55	2	17	11	21	13	122	43	15	27	6	51	14	22	11	479	53	56	19	44	172
landarbeiders 2)	81	9	5	1	1	1	4	1	7	9	1	3	1	10	–	3	2	58	2	2	1	18	23
woonforenzen	370	73	66	3	9	3	4	7	28	67	19	5	15	21	2	14	1	337	14	6	6	7	33
Aantal boerderijen en tuinderswoningen	659	42	57	1	17	12	21	15	129	46	14	32	7	52	14	21	11	491	55	52	18	43	168

1) Voor de betekenis van de wijknummers, zie bijlage 2.
2) Gezinshoofden.

Bronnen: C.B.S. Algemene volkstelling 1960.

Bijlage 4

DE MANNELIJKE BEROEPSBEVOLKING

		Vries	
		aantal mannen	indexcijfer 1947=100
Mannelijke beroepsbevolking (a)	1947	2220	100
	1956	2078	94
	1960	2068	93
Dagforenzen	1947	108	100
	1960	253	234
Overige forenzen	1947	13	100
	1960	117	900
Agrariërs	1947	1457	100
	1956	1142	78
	1960	1056	72
Argrariërs in % van a	1947	66	
	1956	55	
	1960	51	
Dagforenzen in % van a	1947	5	
	1960	12	

Bronnen: C.B.S. Volks- en beroepstelling 1947
Algemene woningtelling 1956
Algemene volkstelling 1960

DE MANNELIJKE BEROEPSBEVOLKING NAAR BEDRIJFSTAK

	1947		1960	
	aantal	procenten	aantal	procenten
Landbouw	1454	65	1053	51
Bosbouw	3	0	3	0
Visserij	1	0	2	0
Delfstoffen	7	0	4	0
Industrie en ambacht	260	12	300	15
Bouwnijverheid	127	6	293	14
Openbare nutsbedrijven	5	0	15	1
Handel, bank enz.	113	5	133	6
Vervoer	94	4	80	4
Dienstverlening	122	6	182[1)]	9
Onbekend	34	2	3	0
Alle beroepen	2220	100	2068	100

1) Inclusief 29 personen in militaire dienst voor de eerste oefening.

Bronnen: C.B.S. Volks- en beroepstelling 1947
Algemene volkstelling 1960

Bijlage 6

DE WOONFORENZEN

	Aantal woonforenzen [1]				
	totaal	in de landbouw	in de nijverheid	in de bouw-nijverheid	in overige bedrijfstakken
Wonend in Vries, werkend in [2]					
Assen	76	3	29	13	31
Eelde	32	7	11	8	6
Zuidlaren	13	1	3	5	4
Haren	47	13	11	11	12
Groningen	67	-	35	14	18
Alle woonforenzen	253	27	93	61	72
van wie in aangrenzende gemeenten	180	27	54	45	54

1) Dagelijks naar de woongemeente heen en weer reizende mannen.
2) Gemeenten met ≥10 forenzen.

Bronnen: C.B.S. Algemene volkstelling 1960

Bijlage 7

DE WERKFORENZEN

	Aantal werkforenzen [1]				
	totaal	in de landbouw	in de nijverheid	in de bouw-nijverheid	in de overige bedrijfstakken
Werkend in de gemeente Vries, wonend in [2]					
Anlo	34	2	26	2	4
Assen	19	6	6	-	7
Eelde	12	1	10	-	1
Norg	12	2	-	7	3
Zuidlaren	45	1	37	-	7
Alle werkforenzen	152	15	92	18	27
van wie uit aangrenzende gemeenten	135	13	83	16	23

1) Dagelijks naar de werkgemeente heen en weer reizende mannen.
2) Gemeenten met ≥10 mannelijke forenzen.

Bronnen: C.B.S. Algemene volkstelling 1960

Bijlage 8

DE WOONFORENZEN: VERVOERMIDDELEN

	Gemeente Vries	
	1947	1960
Aantal woonforenzen (mannen en vrouwen) [1]	139	380
Percentage dat reist per:		
trein	1	0
tram	1	–
bus	21	31
personenauto	4	5
motor of scooter	3	3
bromfiets	–	14
rijwiel	68	45
overige vervoermiddelen	1	1
onbekend welk vervoermiddel	1	1

1) Dagelijks naar de werkgemeente reizenden.

Bronnen: C.B.S. Volks- en beroepstelling 1947
Algemene volkstelling 1960

Bijlage 9

DE WOONFORENZEN: REISTIJD TOT HET WERK

	Gemeente Vries
Aantal woonforenzen (mannen en vrouwen) [1]	380
Percentage met een reistijd van:	
< 15 minuten	3
15-30 minuten	16
30-45 minuten	47
45-60 minuten	18
60-90 minuten	13
90-120 minuten	1
≥ 120 minuten	1
onbekend	1

1)Dagelijks naar de werkgemeente reizenden.

Bronnen: C.B.S. Algemene volkstelling 1960

Bijlage 10

DE INKOMENS

	Gemeente Vries	Drenthe	Nederland
Percentage landbouwers [1]			
in de inkomensklasse			
< f 3000,-	12	25	21
f 3000,- - f 6000,-	64	58	54
f 6000,- - f10000,-	24	15	20
≥ f10000,-	0	2	5
Percentage werkenden [1]			
in de inkomensklasse			
< f 3000,-	33	42	32
f 3000,- - f 6000,-	52	47	53
f 6000,- - f10000,-	14	9	12
≥ f10000,-	1	2	3

1) Gezinshoofden en alleenstaanden.

Bronnen: C.B.S. Woningtelling 1956

DE BEDRIJVEN VAN ≥ 1 HA EN DE CULTUURGROND (1910 - 1959)

		Aantal bedrijven					Percentage bedrijven				Opper-vlakte cultuur-grond in ha	Gemiddelde bedrijfs-grootte in ha	Indexijfers (1910=100)		
		totaal	in de grootteklasse				in de grootteklasse						aantal bedrijven	oppervlakte cultuurgrond	gemiddelde bedrijfs-grootte
			1-5 ha	5-10 ha	10-20 ha	≥20 ha	1-5 ha	5-10 ha	10-20 ha	≥20 ha					
Vries	1910	560	252	137	116	55	45	25	21	9	4922	8,79	100	100	100
	1921	659	257	198	148	56	39	30	23	8	5795	8,79	118	118	100
	1930	712	231	205	202	74	33	29	28	10	6833	9,60	127	139	109
	1947	789	219	218	244	108	28	28	31	13	8628	10,93	141	175	124
	1950	769	180	235	252	102	23	31	33	13	8591	11,17	137	175	127
	1955	770	174	237	242	117	23	31	31	15	8773	11,39	137	178	130
	1959	717	132	187	287	111	18	26	41	15	8797	12,27	128	179	140
Centraal	1910	4499	2153	1134	872	340	48	25	19	8	36021	8,01	100	100	100
Zandgebied	1921	5219	2391	1494	1014	320	46	29	20	5	40474	7,76	116	112	97
van Drenthe	1930	5982	2414	1710	1390	468	41	29	23	7	50199	8,39	133	139	105
	1947	6591	2006	1687	2079	819	30	26	32	12	70545	10,70	146	196	134
	1950	6538	1828	1799	2112	799	28	28	32	12	70604	10,80	145	196	135
	1955	6364	1524	1863	2073	904	24	29	33	14	72650	11,42	141	202	143
	1959	6078	1315	1522	2334	907	22	25	39	14	73405	12,08	135	204	151

Bronnen: Directie van de landbouw (1910 - 1930)
C.B.S. (1947 - 1959)

DE GEREGISTREERDEN

	Aantal geregistreerden in de beroepsgroep					totaal
	A	B	C	D	Spec.	
Zonder cultuurgrond	–	–	5	5	3	13
< 1 ha	–	–	11	10	2	23
1 – 2 ha	–	–	17	16	5	38
2 – 3 ha	–	1	10	11	1	23
3 – 4 ha	5	1	4	4	1	15
4 – 5 ha	5	4	3	3	3	18
5 – 6 ha	11	3	4	–	2	20
6 – 7 ha	10	4	–	–	–	14
7 – 8 ha	27	4	3	1	–	35
8 – 9 ha	18	–	1	–	–	19
9 – 10 ha	24	3	1	–	–	28
10 – 11 ha	19	2	1	–	–	22
11 – 12 ha	19	2	–	–	–	21
12 – 13 ha	34	2	1	2	–	39
13 – 14 ha	15	1	–	–	–	16
14 – 15 ha	14	–	–	–	–	14
15 – 16 ha	16	1	–	1	–	18
16 – 17 ha	23	–	–	–	–	23
17 – 18 ha	13	1	–	–	–	14
18 – 19 ha	16	1	–	–	–	17
19 – 20 ha	14	–	–	–	–	14
20 – 21 ha	12	–	–	–	–	12
21 – 22 ha	9	–	–	–	–	9
22 – 23 ha	11	1	–	–	–	12
23 – 24 ha	7	–	–	–	–	7
24 – 25 ha	6	–	–	–	–	6
25 – 26 ha	6	–	–	–	–	6
26 – 27 ha	5	–	–	–	–	5
27 – 28 ha	–	1	–	–	–	1
28 – 29 ha	6	–	–	–	–	6
29 – 30 ha	3	1	–	–	–	4
30 – 31 ha	3	–	–	–	–	3
32 – 33 ha	4	–	–	–	–	4
39 – 40 ha	1	–	–	–	–	1
43 – 44 ha	1	–	–	–	–	1
44 – 45 ha	1	–	–	–	–	1
48 – 49 ha	1	–	–	–	–	1
Alle geregistreerden	359	33	61	53	17	523

Bijlage 13

DE NEVENBEROEPEN VAN DE B- EN DE HOOFDBEROEPEN VAN DE C-GEREGISTREERDEN

	Aantal geregistreerden in de beroepsgroep				
	B	C			
		totaal	zonder cultuurgrond	< 1 ha	≥ 1 ha
Melkrijder	5	2	-	-	2
Handarbeider	5	11	1	2	8
Gemeentearbeider	-	3	-	-	3
Loonwerker	7	5	-	1	4
Direct van de landbouw afhankelijk beroep	6	13	1	1	11
Verzorgende beroepen	7	12	-	5	7
Fabrieksarbeider, bouwvakarbeider	1	9	2	1	6
Overige beroepen	2	6	1	1	4
Alle beroepen	33	61	5	11	45

Bronnen: C.B.S. en L.E.I.

DE D- GEREGISTREERDEN

Vorig beroep	Aantal geregistreerden			
	totaal	zonder cultuurgrond	< 1 ha	≥ 1 ha
Landbouwer	45	2	7	36
Slager	1	-	-	1
Machinist	1	1	-	-
Kippenhandelaar	1	1	-	-
Beambte	3	1	1	1
Landarbeider	1	-	1	-
Fabrieksarbeider	1	-	1	-
Alle beroepen	53	5	10	38

Bronnen: C.B.S. en L.E.I.

DE GROND BUITEN HET BLOK

	Aantal geregistreerden met grond buiten het blok	Oppervlakte grond buiten het blok (in ha) 1)		
		totaal	eigendom	pacht
Landbouwers				
< 5 ha	2	2	1	1
5 - 10 ha	19	36	14	22
10 - 15 ha	25	90	46	44
15 - 20 ha	23	101	28	73
20 - 25 ha	14	53	27	26
≥ 25 ha	8	33	6	27
Alle landbouwers	91	316	123	193
Overige geregistreerden:				
groep C: < 1 ha	-	-	-	-
≥ 1 ha	2	11	8	3
totaal	2	11	8	3
groep D: < 1 ha	-	-	-	-
≥ 1 ha	2	3	2	1
totaal	2	3	2	1
speciaal: < 1 ha	-	-	-	-
≥ 1 ha	1	2	-	-
totaal	1	2	-	-
Alle geregistreerden	96	332	133	199

1) Volgens de C.D.-bedrijfsregistratie
Bronnen: C.D. en L.E.I.
1192

DE GEREGISTREERDEN IN 1959 en 1962

	Aantal geregistreerden	
	1959	1962
Landbouwers		
< 3 ha	2	1
3 - 5 ha	15	15
5 - 10 ha	120	104
10 - 15 ha	113	108
15 - 20 ha	81	85
20 - 25 ha	43	46
≥ 25 ha	31	33
Alle landbouwers	405	392
Overige geregistreerden		
Groep C: zonder cultuurgrond	2	5
< 1 ha	10	11
≥ 1 ha	50	45
totaal	62	61
Groep D: zonder cultuurgrond	2	5
< 1 ha	7	10
≥ 1 ha	41	38
totaal	50	53
Speciaal: zonder cultuurgrond	2	3
< 1 ha	2	2
≥ 1 ha	11	12
totaal	15	17
Alle geregistreerden	532	523

Bronnen: C.B.S. en L.E.I.

WIJZIGINGEN VAN HET AANTAL GEREGISTREERDEN (1959 - 1962)

		Aantal geregistreerden in de beroepsgroep					
		A	B	C	D	speciaal	totaal
Aanwezig		375	30	62	50	15	532
Sedert 1959 verdwenen	-	11	1	6	11	1	30
		364	29	56	39	14	502
Overgegaan naar een andere beroepsgroep							
naar groep A		.	3	5	6	-	
naar groep B		2	.	2	-	-	
naar groep C		2	3	.	2	-	
naar groep D		1	-	-	.	-	
naar de speciale groep		-	-	-	-	.	
Waardoor er de beroepsgroep verlieten	-	14	4	7	1	-	26
Waardoor er tot de beroepsgroep toetraden	+	5	6	7	8	-	26
		355	31	56	46	14	502
Sedert 1959 gevestigd	+	4	2	5	7	3	21
Aanwezig in 1962		359	33	61	53	17	523

Bron: L.E.I.

Bijlage 18

DE NIEUW GEREGISTREERDEN (1959 - 1962)

	Aantal nieuw geregistreerden in de beroepsgroep					
	A	B	C	D	speciaal	totaal
Aantal nieuw - geregistreerden	4	2	5	7	3	21
Zonder cultuurgrond	-	-	-	-	1	1
< 1 ha	-	-	2	3	-	5
1 - 3 ha	-	-	3	3	2	8
3 - 5 ha	-	1	-	1	-	2
5 - 10 ha	3	1	-	-	-	4
10 - 15 ha	1	-	-	-	-	1
Reden van nieuwe registratie:						
afgesplitst van ouderlijk bedrijf	1	1	1	-	-	3
afgesplitst van vorig bedrijf	2	-	-	3	-	5
gevestigd op los land	1	1	1	1	-	4
grond gepacht	-	-	1	-	1	2
grondaankoop	-	-	-	1	1	2
voor het houden van vee	-	-	2	2	1	5

Bron: L.E.I.

DE VERDWENEN GEREGISTREERDEN (1959 - 1962)

	Aantal verdwenen geregistreerden in de beroepsgroep					totaal
	A	B	C	D	speciaal	
Grootteklasse:						
zonder cultuurgrond	–	–	–	1	1	2
< 1 ha	–	–	–	3	–	3
1 – 3 ha	–	–	6	5	–	11
3 – 5 ha	1	–	–	1	–	2
5 – 10 ha	7	1	–	1	–	9
10 – 15 ha	3	–	–	–	–	3
totaal	11	1	6	11	1	30
Reden van verdwijnen:						
administratief afgevoerd, niet meer telplichtig	–	–	5	4	–	9
ouderdom	2	–	1	5	–	8
overlijden	2	–	–	2	–	4
beroepsverandering	7	1	–	–	–	8
slechte uitkomsten (pluimveehouder)	–	–	–	–	1	1
Oppervlakte betrokken cultuurgrond (1959)	96,05	7,70	8,85	18,98	–	131,58
grond afgevoerd:						
toegevoegd aan reeds bestaande bedrijven	90,90	7,70	5,62	17,49	–	121,71
voor niet-agrarische bestemming (camping)	5,15	–	–	–	–	5,15
braak laten liggen	–	–	2,23	–	–	2,23
administratief verdwenen	–	–	1,00	1,49	–	2,49

Bronnen: C.B.S. en L.E.I.

Bijlage 20

DE OVERDRACHTEN IN DE PERIODE 1959 - 1962

	Aantal overdrachten					
	in de beroepsgroep					totaal
	A	B	C	D	speciaal	
Aantal overdrachten: totaal	44	3	6	1	-	54
Grootteklasse (1962):						
zonder cultuurgrond	-	-	1	-	-	1
< 1 ha	-	-	-	-	-	-
1 - 3 ha	-	-	3	1	-	4
3 - 5 ha	1	1	1	-	-	3
5 - 10 ha	9	-	1	-	-	10
10 - 15 ha	10	2	-	-	-	12
15 - 20 ha	14	-	-	-	-	14
20 - 25 ha	7	-	-	-	-	7
≥ 25 ha	3	-	-	-	-	3
De overname had plaats door:						
weduwe, na overlijden vorig bedrijfshoofd	1	-	-	-	-	1
zoon van vader	20	2	1	-	-	23
zoon van moeder	3	-	-	-	-	3
schoonzoon van schoonouders	1	-	1	-	-	2
zoon van vader en schoonvader	1	-	-	-	-	1
familielid van overige familieleden	3	-	-	-	-	3
vreemde van vreemde	15	1	4	1	-	21
Reden van overdracht door het vorig bedrijfshoofd						
ouderdom	14	-	-	-	-	14
overlijden	1	-	-	-	-	1
opheffing van maatschap	1	-	-	-	-	1
verhuizing	4	1	1	-	-	6
ruiling	2	-	2	-	-	4
bedrijfsverandering	7	-	-	-	-	7
beroepsverandering	1	1	2	1	-	5
onbekend	14	1	1	-	-	16

Bronnen: C.B.S. 1959 en 1962 en L.E.I.

DE OMVANG VAN HET GRONDVERKEER (1961 - 1962)

	Aantal geregistreerden met cultuurgrond										
	landbouwers							groep C	groep D	speciale groep	totaal
	< 5 ha	5-10 ha	10-15 ha	15-20 ha	20-25 ha	≥ 25 ha	totaal				
Geregistreerden in 1962											
aantal	16	104	108	85	46	33	392	56	48	14	510
met oppervlakte cultuurgrond	63,52	798,33	1320,94	1472,23	1015,04	994,34	5664,40	164,98	126,48	37,76	5993,62
Grondverkeer 1)											
Vergroting van ≥ 10 are door:											
koop	-	6,84	4,08	-	1,46	1,99	14,37	-	-	-	14,37
pacht	0,99	5,79	15,12	12,47	6,25	6,20	46,82	0,21	-	2,77	49,80
beëindiging van verpachting	0,14	4,09	2,67	2,70	1,20	-	10,80	0,21	-	-	11,01
ontginning	-	-	-	0,11	-	-	0,11	-	-	-	0,11
ruilverkaveling	-	-	2,00	-	-	-	2,00	-	-	-	2,00
administratief verschil	-	-	1,59	-	-	-	1,59	0,30	-	-	1,89
oorzaak onbekend	-	4,05	26,97	17,49	11,50	4,29	64,30	0,52	0,16	0,52	65,50
Alle vergrotingen	1,13	20,77	52,43	32,77	20,41	12,48	139,99	1,24	0,16	3,29	144,68
Aantal gevallen	4	15	30	16	11	5	81	6	1	3	91
Verkleining van ≥ 10 are door:											
woningbouw	-	-	0,40	-	-	-	0,40	-	-	-	0,40
verkoop	-	-	0,30	-	-	-	0,30	-	0,25	-	0,55
verpachting	-	16,77	0,54	1,73	-	-	19,04	6,94	11,49	-	37,47
pachtbeëindiging	0,14	-	0,40	0,75	-	-	1,29	4,39	-	-	5,68
niet meer als cultuurgrond in gebruik	-	-	-	-	0,17	0,50	0,67	0,58	-	0,15	1,40
administratief verschil	-	0,29	-	0,67	0,51	-	1,47	0,18	-	-	1,65
oorzaak onbekend	-	7,39	33,61	12,72	15,70	2,20	71,62	7,99	33,85	0,80	114,26
Alle verkleiningen	0,14	24,45	35,25	15,87	16,38	2,70	94,79	20,88	45,59	0,95	161,41
Aantal gevallen	1	14	14	13	3	2	47	13	12	2	74

1) Exclusief grondverkeer door verdwijnen, nieuw-ontstaan of overdragen van bedrijven.

Bronnen: C.B.S. 1961 en 1962 en L.E.I.

E I G E N D O M E N P A C H T

	Aantal bedrijven					Oppervlakte in kadastrale maat 1)	Percentage grond	
	waarvan gegevens beschikbaar zijn	met de grond						
		100% eigendom	≥ 50% eigendom	>50% pacht	100% pacht		eigendom	pacht
Landbouwers 2)								
< 5 ha	16	3	5	4	4	71,91	50	50
5 - 10 ha	103	20	25	35	23	854,53	44	56
10 - 15 ha	108	12	34	37	25	1386,93	42	58
15 - 20 ha	84	10	19	24	31	1492,50	36	64
20 - 25 ha	45	5	13	18	9	1024,57	41	59
≥ 25 ha	33	2	9	9	13	1073,81	36	64
Alle landbouwers	389	52	105	127	105	5904,25	40	60
Overige geregistreerden								
groep C: < 1 ha	8	5	1	1	1	6,84	75	25
≥ 1 ha	41	15	6	15	5	174,43	49	51
totaal	49	20	7	16	6	181,27	50	50
groep D: < 1 ha	10	9	-	1	-	7,77	86	14
≥ 1 ha	33	18	6	7	2	118,73	79	21
totaal	43	27	6	8	2	126,50	79	21
speciaal < 1 ha	2	1	-	-	1	1,24	48	52
≥ 1 ha	10	5	2	1	2	39,01	72	28
totaal	12	6	2	1	3	40,25	71	29
Alle geregistreerden	493	105	120	152	116	6252,27	41	59

1)Volgens C.D.-registratie
2) Naar de mei-inventarisatie 1962

Bronnen: C.D en L.E.I.

D E G E P A C H T E G R O N D

	Aantal geregistreerden, waarvan gegevens beschikbaar zijn		Oppervlakte pachtgrond[1]			Percentage pachtgrond		
	totaal	met pachtgrond	totaal	in het blok	buiten het blok	schriftelijk	mondeling	onbekend
Landbouwers:								
< 5 ha	16	8	36,01	34,81	1,20	92	4	4
5 - 10 ha	103	58	481,43	459,67	21,76	81	11	8
10 - 15 ha	108	62	799,49	755,26	44,23	82	8	10
15 - 20 ha	84	55	953,55	880,44	73,11	88	7	5
20 - 25 ha	45	27	604,64	578,83	25,81	78	7	15
≥ 25 ha	33	22	688,56	661,98	26,58	80	11	9
Alle landbouwers	389	232	3563,68	3370,99	192,69	82	9	9
Overige geregistreerden								
groep C: < 1 ha	8	2	1,72	1,72	-	90	-	10
≥ 1 ha	41	20	89,07	86,22	2,85	81	19	0
totaal	49	22	90,79	87,94	2,85	81	18	1
groep D: < 1 ha	10	1	1,10	1,10	-	-	-	100
≥ 1 ha	33	9	25,21	24,11	1,10	87	12	1
totaal	43	10	26,31	25,21	1,10	84	11	5
speciaal < 1 ha	2	1	0,65	0,65	-	100	-	-
≥ 1 ha	10	3	10,92	8,98	1,94	59	41	-
totaal	12	4	11,57	9,63	1,94	61	39	-
Alle geregistreerden	493	268	3692,35	3493,77	198,58	82	9	9

1)Volgens de C.D.-bedrijfsregistratie

Bronnen: C.D. en L.E.I.

DE GEREGISTREERDEN, DIE GROND VERPACHTEN

	Aantal geregistreerden, dat grond verpacht	Oppervlakte grond in ha		Aantal verpachte kavels		Gemiddelde oppervlakte van de verpachte kavels	
		totaal	waarvan binnen het blok	totaal	waarvan binnen het blok	totaal	waarvan binnen het blok
Landbouwers: 1)							
< 5 ha	1	0,80	0,80	1	1	0,80	0,80
5 - 10 ha	14	90,86	89,46	40	38	2,27	2,35
10 - 15 ha	12	83,02	64,37	25	19	3,32	3,39
15 - 20 ha	10	67,27	58,77	27	23	2,49	2,56
20 - 25 ha	6	52,44	42,84	16	12	3,28	3,57
≥ 25 ha	8	68,65	68,65	24	24	2,86	2,86
Alle landbouwers	51	363,14	324,89	133	117	2,73	2,78
Overige geregistreerden							
groep C	8	27,79	27,79	22	22	1,26	1,26
groep D	15	156,46	153,46	37	36	4,23	4,26
speciaal	-	-	-	-	-		
Alle geregistreerden	74	547,39	506,14	192	175	2,85	2,89

1) Naar bedrijfsgrootte volgens de mei-inventarisatie 1962

Bronnen: C.D. en L.E.I.

DE VERKAVELING

	Aantal bedrijven, waarvan de gegevens beschikbaar zijn	Aantal bedrijven met ____ kavels																													Aantal kavels totaal	Gemiddeld aantal kavels per bedrijf	Gemiddelde kavelgrootte in ha (kadastrale maat)
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29			
Landbouwers 1)																																	
< 5 ha	16	1	2	1	1	2	3	1	2	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	91	5,7	0,79
5 - 10 ha	103	4	5	9	8	9	9	10	11	8	10	5	3	3	1	1	5	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	781	7,6	1,09
10 - 15 ha	108	3	7	10	9	3	4	8	9	3	8	8	5	5	6	2	4	1	2	2	1	-	3	2	2	-	-	-	1	-	1047	9,7	1,32
15 - 20 ha	84	2	5	4	1	3	5	5	4	8	7	5	5	2	4	5	6	2	1	2	2	1	3	1	-	-	-	-	-	1	919	10,9	1,62
20 - 25 ha	45	-	3	1	-	2	2	-	-	1	3	4	4	2	5	2	3	-	4	2	-	2	1	2	1	1	-	-	-	-	605	13,4	1,69
≥ 25 ha	33	-	1	-	2	1	3	1	3	-	1	1	4	1	1	1	1	1	3	1	2	1	-	1	2	1	-	-	-	-	438	13,3	2,45
Alle landbouwers	389	10	23	25	21	20	26	25	29	22	30	23	21	13	17	11	19	4	10	7	7	4	7	6	5	2	-	-	1	1	3881	10,0	1,52
Overige geregistreerden																																	
groep C: < 1 ha	8	4	3	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	15	1,9	0,46
≥ 1 ha	41	7	5	5	7	4	4	4	3	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	181	4,4	0,96
totaal	49	11	8	5	7	5	4	4	3	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	196	4,0	0,92
groep D: < 1 ha	10	7	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	13	1,3	0,60
≥ 1 ha	33	10	6	6	3	5	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	98	3,0	1,21
totaal	43	17	9	6	3	5	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	111	2,6	1,14
speciaal < 1 ha	2	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	2,5	0,25
≥ 1 ha	10	6	1	1	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	21	2,1	1,76
totaal	12	6	2	2	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	26	2,2	1,55
Alle geregistreerden	493	44	42	38	31	32	31	30	33	23	30	23	21	13	17	11	20	4	10	7	7	4	7	6	5	2	-	-	1	1	4214	8,5	1,48

1) Naar bedrijfsgrootte volgens de mei-inventarisatie 1962

Bronnen: C.D. en L.E.I.

DE KAVELS NAAR KADASTRALE GROOTTE

	Aantal bedrijven 2)	Aantal kavels																												
		in eigendom													in eigendom / pacht							in pacht									
		totaal	met een kadastrale grootte van												met een kadastrale grootte van							totaal	met een kadastrale grootte van								
			< 0,50 ha	0,50 - 1,00 ha	1,00 - 1,50 ha	1,50 - 2,00 ha	2,00 - 2,50 ha	2,50 - 3,00 ha	3,00 - 4,00 ha	4,00 - 5,00 ha	5,00 - 7,00 ha	7,00 - 10,00 ha	≥ 10,00 ha	totaal	< 0,50 ha	0,50 - 1,00 ha	1,00 - 1,50 ha	4,00 - 5,00 ha	5,00 - 7,00 ha	totaal	< 0,50 ha	0,50 - 1,00 ha	1,00 - 1,50 ha	1,50 - 2,00 ha	2,00 - 2,50 ha	3,00 - 4,00 ha	4,00 - 5,00 ha	5,00 - 7,00 ha	7,00 - 10,00 ha	≥ 10,00 ha
Landbouwers 1)																														
< 5 ha	16	38	12	14	6	2	1	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	53	26	13	8	3	1	2	-	-	-	-
5 - 10 ha	103	293	98	60	41	29	22	15	17	5	2	4	-	1	-	1	-	-	-	467	223	88	60	46	29	14	11	8	7	1
10 - 15 ha	108	386	136	71	44	43	16	15	27	13	12	5	4	4	1	1	1	-	1	657	268	107	110	53	42	26	18	7	13	9
15 - 20 ha	84	304	92	54	45	32	16	17	17	6	12	8	5	-	-	-	-	-	-	615	199	110	71	67	50	33	41	17	16	4
20 - 25 ha	45	221	59	48	26	16	20	13	17	8	4	4	6	2	-	1	-	1	-	382	111	87	50	38	21	24	20	12	7	6
> 25 ha	33	157	49	23	12	22	8	9	8	10	6	4	6	-	-	-	-	-	-	281	65	39	38	29	19	13	24	19	15	7
Alle landb.	389	1399	446	270	174	144	83	70	87	43	36	25	21	7	1	3	1	1	1	2475	892	444	337	236	162	112	114	63	58	27
Ov. gereg.																														
groep C: < 1 ha	8	9	4	3	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	6	-	-	-	-	-	-	-	-	-
> 1 ha	41	94	48	18	9	7	6	1	3	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	87	38	20	11	8	2	3	-	3	1	1
totaal	49	103	52	21	11	7	6	1	3	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	93	44	20	11	8	2	3	-	3	1	1
groep D: < 1 ha	10	12	7	2	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
> 1 ha	33	68	27	11	11	3	6	1	1	1	7	-	-	-	-	-	-	-	-	30	18	3	3	3	2	-	-	-	1	-
totaal	43	80	34	13	14	3	6	1	1	1	7	-	-	-	-	-	-	-	-	31	18	3	4	3	2	-	-	-	1	-
speciaal < 1 ha	2	3	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
> 1 ha	10	9	-	2	3	-	-	-	1	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	12	3	3	4	1	1	-	-	-	-	-
totaal	12	12	3	2	3	-	-	-	1	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	14	5	3	4	1	1	-	-	-	-	-
Alle gereg.	493	1594	535	306	202	154	95	72	92	44	47	26	21	7	1	3	1	1	1	2613	959	470	356	248	167	115	114	66	60	28

1) Naar bedrijfsgrootte volgens de mei-inventarisatie 1962

2) Waarvan de gegevens beschikbaar zijn

Bronnen: C.D. en L.E.I.

DE KAVELS IN EIGENDOM EN PACHT

	Aantal kavels				Gemiddelde grootte in ha van			
	totaal	eigendom	eigendom/ pacht	pacht	alle kavels	eigendom kavels	eigendom /pacht kavels	pacht kavels
Landbouwers								
< 5 ha	91	38	–	53	0,79	0,94	–	0,68
5 – 10 ha	781	293	1	487	1,09	1,27	0,52	0,99
10 – 15 ha	1047	386	4	657	1,32	1,52	1,97	1,21
15 – 20 ha	919	304	–	615	1,62	1,77	–	1,55
20 – 25 ha	605	221	2	382	1,69	1,89	2,27	1,57
≥ 25 ha	438	157	–	281	2,45	2,45	–	2,45
Alle landbouwers	3881	1399	7	2475	1,52	1,67	1,99	1,44
Overige geregistreerden								
groep C: < 1 ha	15	9	–	6	0,46	0,57	–	0,29
≥ 1 ha	181	94	–	87	0,96	0,91	–	1,00
totaal	196	103	–	93	0,92	0,88	–	0,98
groep D: < 1 ha	13	12	–	1	0,60	0,56	–	1,10
≥ 1 ha	98	68	–	30	1,21	1,38	–	0,84
totaal	111	80	–	31	1,14	1,25	–	0,85
speciaal < 1 ha	5	3	–	2	0,25	0,20	–	0,33
≥ 1 ha	21	9	–	12	1,76	3,12	–	0,91
totaal	26	12	–	14	1,55	2,39	–	0,83
Alle geregistreerden	4214	1594	7	2613	1,48	1,60	1,99	1,41

Bronnen: C.D. en L.E.I.

D E B E D R I J F S G E B O U W E N

	Aantal bedrijven waarvan de gegevens beschikbaar zijn	Aantal bedrijven met bedrijfsgebouwen							
				doelmatigheid			onderhoud		
		eigendom	pacht	goed	matig	slecht	goed	matig	slecht
Landbouwers									
< 5 ha	16 [1]	13	3	3	9	2	7	6	1
5 - 10 ha	101	71	30	32	61	8	68	27	6
10 - 15 ha	108	72	36	53	51	4	81	24	3
15 - 20 ha	84	44	40	59	23	2	70	11	3
20 - 25 ha	44	30	14	33	9	2	37	6	1
≥ 25 ha	32	17	15	23	8	1	24	7	1
Alle landbouwers	385	247	138	203	161	19	287	81	15
Overige geregistreerden									
groep C	40	34	6	6	25	9	23	11	6
groep D	28	28	-	7	15	6	16	11	1
speciale groep	12	9	3	11	1	-	12	-	-
Alle geregistreerden	465	318	147	227	202	34	338	103	22

1)Doelmatigheid en onderhoud van 2 bedrijven onbekend.

Bronnen: C.D. en L.E.I.

1192

D E W O N I N G E N

	Aantal bedrijven, waarvan de gegevens beschikbaar zijn	Aantal woningen							
		eigendom	pacht	doelmatigheid			onderhoud		
				goed	matig	slecht	goed	matig	slecht
Landbouwers									
< 5 ha	16[1]	13	3	7	6	1	8	5	1
5 - 10 ha	102	72	30	63	35	4	76	21	5
10 - 15 ha	108	72	36	82	24	2	90	16	2
15 - 20 ha	84	44	40	64	19	1	70	10	4
20 - 25 ha	44	30	14	33	9	2	40	4	-
≥ 25 ha	32	17	15	25	7	-	26	6	-
Alle landbouwers	386	248	138	274	100	10	310	62	12
Overige geregistreerden									
groep C	50	43	7	36	10	4	42	3	5
groep D	38[2]	37	1	24	10	3	31	5	1
speciale groep	13	10	3	10	3	-	12	1	-
Alle geregistreerden	487	338	149	344	123	17	395	71	18

1)Doelmatigheid en onderhoud van 2 bedrijven onbekend.
2)Doelmatigheid en onderhoud van 1 bedrijf onbekend,

Bron: C.D.

1192

D E N U T S V O O R Z I E N I N G E N

	Aantal bedrijven waarvan de gegevens beschikbaar zijn	Aantal bedrijven aangesloten op				
		elektriciteit		waterleiding		telefoon
		totaal	met krachtstroom	openbaar	eigen installatie	
Landbouwers						
< 5 ha	15	15	1	14	-	1
5 - 10 ha	101	99	3	95	-	19
10 - 15 ha	108	106	14	100	-	31
15 - 20 ha	84	83	17	77	1	41
20 - 25 ha	43	42	17	38	-	24
≥ 25 ha	33	31	14	32	-	30
Alle landbouwers	384	376	66	356	1	146
Overige geregistreerden						
groep C	50	47	2	47	-	17
groep D	42	41	-	38	-	7
speciale groep	13	12	-	10	-	8
Alle geregistreerden	489	476	68	451	1	178

Bronnen: C.D. en L.E.I.

DE ONTWIKKELING VAN HET GRONDGEBRUIK

		Oppervlakte cultuurgrond in ha	Percentage cultuurgrond in gebruik als		
			bouwland	grasland inclusief kunstweide	tuinland
Vries	1950	8654	40	60	0
	1955	8800	37	63	0
	1960	8809	32	68	0
Centraal Zandgebied	1950	71198	47	53	0
van Drenthe	1955	72972	48	52	0
	1960	74132	44	56	0

Bron: C.B.S.

H E T G R O N D G E B R U I K

	Aantal bedrijven waarvan gegevens beschikbaar zijn	Oppervlakte grond 2)	Percentage grond in gebruik als				
			grasland	bouwland	tuinland	erf	woest
Landbouwers: 1)							
< 5 ha	16	71,91	65	30	1	3	1
5 - 10 ha	103	854,53	73	24	0	2	1
10 - 15 ha	108	1386,93	73	26	0	1	0
15 - 20 ha	84	1492,50	74	24	0	1	1
20 - 25 ha	45	1024,57	71	28	-	1	0
≥ 25 ha	33	1073,81	73	23	-	1	3
Alle landbouwers	389	5904,25	73	25	0	1	1
Overige geregistreerden							
groep C: < 1 ha	8	6,84	54	25	-	18	3
≥ 1 ha	41	174,43	63	32	-	3	2
totaal	49	181,27	62	32	-	4	2
groep D: < 1 ha	10	7,77	48	29	3	19	1
≥ 1 ha	33	118,73	86	9	-	3	2
totaal	43	126,50	83	11	0	4	2
speciaal < 1 ha	2	1,24	-	-	67	19	14
≥ 1 ha	10	39,01	27	9	49	10	5
totaal	12	40,25	26	9	49	10	6
Alle geregistreerden	493	6252,27	73	25	0	1	1

1) Naar bedrijfsgrootte vlogens mei-inventarisatie 1962.

2) Volgens C.D.-bedrijfsregistratie.

Bronnen: C.D. en L.E.I.

1192

HET BOUWLANDGEBRUIK

	Oppervlakte bouwland in ha	Percentage bouwland beteeld met				
		granen	aardappelen	suikerbieten	voederbieten	overige gewassen
Landbouwers:						
< 5 ha	21,64	60	27	2	11	-
5 - 10 ha	213,00	63	25	2	10	-
10 - 15 ha	367,34	64	26	2	7	1
15 - 20 ha	386,82	63	28	2	7	-
20 - 25 ha	301,49	63	28	2	6	1
≥ 25 ha	272,95	63	29	3	4	1
Alle landbouwers	1563,24	63	27	2	7	1
Overige geregistreerden						
groep C: ≥ 3ha	34,67	73	21	-	5	1
groep D: ≥ 3ha	4,91	62	29	-	9	-
speciaal ≥ 3ha	3,02	-	26	-	20	54
Alle geregistreerden	1605,84	63	27	2	7	1

Bronnen: C.B.S. 1962 en L.E.I.

D E R U N D V E E S T A P E L

	Aantal bedrijven	Aantal melkkoeien per		Aantal kalveren	Aantal pinken	Mestkalveren		Overig rundvee	
		100 ha cultuurgrond	100 ha grasland en kunstweide	per 100 melkkoeien		aantal bedrijven	gemiddeld aantal per bedrijf	aantal bedrijven	gemiddeld aantal per bedrijf
Landbouwers									
< 5 ha	16	110	175	41	51	1	40,0	5	2,4
5 - 10 ha	104	91	124	50	51	4	2,3	37	1,5
10 - 15 ha	108	90	124	50	55	-	-	60	1,8
15 - 20 ha	85	91	123	52	55	2	10,5	44	2,4
20 - 25 ha	46	82	117	51	60	1	4,0	24	2,8
≥ 25 ha	33	85	118	44	61	-	-	20	2,4
Alle landbouwers	392	88	122	49	56	8	9,3	190	2,1
Overige geregistreerden									
groep C: < 1 ha	11	-	-	-	-	-	-	-	-
≥ 1 ha	45	44	65	30	57	-	-	4	1,0
totaal	56	42	64	30	57	-	-	4	1,0
groep D: < 1 ha	10	-	-	-	-	-	-	-	-
≥ 1 ha	38	10	11	33	33	1	8,0	2	8,0
totaal	48	9	11	33	33	1	8,0	2	8,0
speciaal < 1 ha	2	-	-	-	-	-	-	-	-
≥ 1 ha	12	43	121	19	38	-	-	-	-
totaal	14	42	121	19	38	-	-	-	-
Alle geregistreerden	510	85	118	49	56	9	9,1	196	2,1

Bronnen: C.B.S. 1962 en L.E.I.

D E M E L K K O E I E N

	Aantal bedrijven										Gemiddeld aantal melkkoeien per bedrijf met melkkoeien	Bedrijven met minder dan 10 melkkoeien	
		met ... melkkoeien								met melkkoeien		aantal bedrijven	aantal koeien
	totaal	geen	1-2	3-5	6-9	10-14	15-19	20-30	≥ 30				
Landbouwers:													
< 5 ha	16	1	1	10	4	-	-	-	-	15	4,7	15	70
5 - 10 ha	104	1	-	28	61	13	1	-	-	103	7,5	89	574
10 - 15 ha	108	2	-	4	27	60	14	1	-	106	11,1	31	236
15 - 20 ha	85	1	-	-	2	28	43	11	-	84	15,9	2	17
20 - 25 ha	46	-	-	-	1	7	24	13	1	46	18,1	1	8
≥ 25 ha	33	-	-	-	-	4	3	18	8	33	25,6	-	-
Alle landbouwers	392	5	1	42	95	112	85	43	9	387	12,9	138	905
Overige geregistreerden													
groep C: < 1 ha	11	11	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
≥ 1 ha	45	30	-	11	4	-	-	-	-	15	4,7	15	70
totaal	56	41	-	11	4	-	-	-	-	15	4,7	15	70
groep D: < 1 ha	10	10	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
≥ 1 ha	38	34	1	3	-	-	-	-	-	4	3,0	4	12
totaal	48	44	1	3	-	-	-	-	-	4	3,0	4	12
speciaal < 1 ha	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
≥ 1 ha	12	8	1	3	-	-	-	-	-	4	4,0	4	16
totaal	14	10	1	3	-	-	-	-	-	4	4,0	4	16
Alle geregistreerden	510	100	3	59	99	112	85	43	9	410	12,4	161	1003

Bronnen: C.B.S. 1962 en L.E.I.

Bijlage 36

DE MELKPRODUKTIE

	1958	1960	1962
Aantal gecontroleerde koeien:			
Vries	1640	1739	2010
Drenthe	59965	67197	73045
Gemiddelde opbrengst in kg:			
Vries	4236	4300	4405
Drenthe	4302	4348	4420
Gemiddeld vetgehalte in %:			
Vries	3,80	3,82	3,93
Drenthe	3,89	3,91	3,98

Bron: Jaarverslagen van de Centrale Melkcontrole Dienst.

D E S T A L R U I M T E

	Aantal bedrijven met stalruimte voor melkkoeien			
	aantal bedrijven waarvan gegevens beschikbaar zijn	de melkveebezetting [1] is		
		groter dan	gelijk aan	kleiner dan
		het aantal stuks melkvee waarvoor stalruimte is		
Stalruimte voor [2]:				
< 10 melkkoeien	135	9	15	111
10 - 20 melkkoeien	200	45	29	126
≥ 20 melkkoeien	43	16	1	26
Arbeidsproduktiviteit (aant. produktieëenheden per mannelijke arb.kracht)				
< 10	151	17	19	115
10 - 14	118	21	17	80
> 14	109	32	9	68
Totaal	378	70	45	263

1) Volgens de mei-inventarisatie 1962
2) Volgens de C.D.-registratie

Bronnen: C.B.S. en C.D.

DE OVERIGE VEEHOUDERIJ

	Mestvarkens		Fokzeugen		Leghennen	
	aantal bedrijven	gemiddeld aantal per bedrijf	aantal bedrijven	gemiddeld aantal per bedrijf	aantal bedrijven	gemiddeld aantal per bedrijf
Landbouwers						
< 5 ha	4	18,8	2	3,5	11	132
5 - 10 ha	16	4,3	30	2,1	84	33
10 - 15 ha	21	3,5	39	3,4	84	18
15 - 20 ha	29	5,3	34	4,1	70	23
20 - 25 ha	19	5,5	24	3,5	35	20
≥ 25 ha	9	4,3	13	4,8	26	45
Alle landbouwers	98	5,2	142	3,4	310	30
Overige geregistreerden						
groep C: < 1 ha	-	-	-	-	-	-
≥ 1 ha	4	7,5	4	2,3	9	33
totaal	4	7,5	4	2,3	9	33
groep D: < 1 ha	-	-	-	-	-	-
≥ 1 ha	1	2,0	2	3,0	6	16
totaal	1	2,0	2	3,0	6	16
speciaal < 1 ha	-	-	-	-	-	-
≥ 1 ha	-	-	-	-	4	404
totaal	-	-	-	-	4	404
Alle geregistreerden	103	5,3	148	3,4	329	34

Bronnen: C.B.S. en L.E.I.

NORMEN VOOR HET BEREKENEN VAN HET AANTAL PRODUKTIE EENHEDEN

1	melkkoe + bijbehorend jongvee	= 1 produktie eenheid
1½	ha granen	
½	ha aardappelen, voederbieten of suikerbieten	
200	kippen	
20	mestvarkens	
3	fokzeugen	
600	mestkuikens	
4	mestkalveren	

BEDRIJFSOMVANG EN BEDRIJFSTYPE (IN PRODUKTIEEENHEDEN)

	Gemiddeld aantal produktie-eenheden per bedrijf	Aantal bedrijven totaal waarvan de gegevens bekend zijn	met > 10% produktie-eenheden voor mestkalveren, varkens en/of kippen en voor melkvee		met ..... % produktieëenheden voor melkvee			
			< 70%	≥ 70%	< 50%	50-70%	70-80%	80-100%
Grootteklasse								
3 - 5 ha	7,83	14	3	-	-	3	5	3
5 - 10 ha	9,31	104	10	2	1	27	28	36
10 - 15 ha	14,75	108	3	4	4	31	33	33
15 - 20 ha	20,96	85	2	3	2	21	26	31
20 - 25 ha	25,49	46	1	-	2	14	19	10
≥ 25 ha	35,19	33	1	-	2	10	11	9
totaal	17,40	390	20	9	11	106	122	122
Aantal melkkoeien per bedrijf								
0	2,55	4	-	-	4	-	-	-
< 10	9,69	137	10	2	3	48	37	31
10 - 20	19,01	197	2	6	4	48	68	69
≥ 20	32,74	52	2	1	-	10	17	22
Gem. produktieëenheden per bedrijf	-		13,28	17,62	8,18	19,14	17,48	17,31
Totaal produktieëenheden			265,5	158,6	90,0	2028,5	2132,7	2111,1

Bronnen: C.B.S. en R.L.V.D. 1962

DE TREKKRACHT OP DE BEDRIJVEN

. . . . .	Aantal bedrijven				Gemiddeld aantal werkpaarden per bedrijf met werkpaarden
	totaal	met trekker	met werkpaarden	zonder trekkracht	
Landbouwers					
< 5 ha	16	1	9	6	1,0
5 - 10 ha	104	3	89	13	1,1
10 - 15 ha	108	3	103	5	1,3
15 - 20 ha	85	15	81	1	1,7
20 - 25 ha	46	12	45	-	1,8
≥ 25 ha	33	15	31	-	1,7
Alle landbouwers	392	49	358	25	1,4
Overige geregistreerden					
groep C: < 1 ha	11	-	-	11	-
≥ 1 ha	45	5	7	33	1,1
totaal	56	5	7	44	1,1
groep D: < 1 ha	10	-	-	10	-
≥ 1 ha	38	1	2	35	1,0
totaal	48	1	2	45	1,0
speciaal < 1 ha	2	-	-	2	-
≥ 1 ha	12	2	2	8	1,0
totaal	14	2	2	10	1,0
Alle geregistreerden	510	57	369	124	1,4

Bronnen: C.B.S. 1962 en L.E.I.

Bijlage 42

DE MELKMACHINES

	Percentage bedrijven met melkmachines	
	landbouwers	alle geregistreerden
Aan melkkoeien per bedrijf		
1 - 5	-	-
6 - 9	2	2
10 - 14	31	31
15 - 20	79	79
20 - 30	88	88
≥ 30	89	89
Alle bedrijven met melkkoeien	39	37
Alle bedrijven met ≥ 7 melkkoeien	46	46

Bron: C.B.S. 1962

D E A R B E I D S K R A C H T E N

	Aantal bedrijven		Aantal arbeidskrachten op de teldatum 1)															
			bedrijfshoofden				meewerkende gezinsleden				vreemde arbeidskrachten				totaal			
			mannen		vrouwen		mannen		vrouwen		mannen		vrouwen		mannen		vrouwen	
	1959	1962	1959	1962	1959	1962	1959	1962	1959	1962	1959	1962	1959	1962	1959	1962	1959	1962
Landbouwers:																		
< 5 ha	17	16	15	14	2	2	4	2	9	7	-	-	-	-	19	16	11	9
5 - 10 ha	121	104	117	103	6	1	23	15	98	75	-	-	-	-	140	118	104	76
10 - 15 ha	113	108	120	112	-	1	50	36	111	84	12	7	1	1	182	155	112	86
15 - 20 ha	81	85	95	97	2	2	43	36	95	73	14	10	-	-	152	143	97	75
20 - 25 ha	42	46	47	50	2	1	27	32	49	46	16	7	2	1	90	89	53	48
≥ 25 ha	31	33	42	44	-	-	21	25	38	31	13	14	-	-	76	83	38	31
Alle landbouwers	405	392	436	420	12	7	168	146	400	316	55	38	3	2	659	604	415	325

1) Alle personen, die op die dag tenminste 2 uur op het bedrijf werkzaam zijn geweest.

Bron: C.B.S. 1959 en 1962

D E V R E E M D E A R B E I D S K R A C H T E N

	Aantal bedrijven				
	waarvan gegevens beschikbaar zijn	met vaste arbeiders		met losse arbeiders	
		bedrijven	arbeiders	bedrijven	arbeids-weken
Landbouwers					
< 5 ha	16	-	-	-	-
5 - 10 ha	104	-	-	-	-
10 - 15 ha	108	2	2	1	50
15 - 20 ha	85	4	4	1	50
20 - 25 ha	46	3	3	1	24
≥ 25 ha	33	8	9	-	-
Alle landbouwers	392	16	17	3	124

Bron: C.D.

DE BEDRIJVEN NAAR AANTAL PRODUKTIEËENHEDEN PER HA

Produktieëenheden per ha	Percentage bedrijven naar produktieëenheden in de grootteklasse van ... ha						totaal
	3-5	5-10	10-15	15-20	20-25	≥ 25	
< 0,4	–	1	1	1	–	–	1
0,4 – 0,8	–	8	7	–	–	6	5
0,8 – 1,0	7	10	6	9	13	18	10
1,0 – 1,2	7	24	31	37	52	18	30
1,2 – 1,4	22	32	31	35	31	49	33
1,4 – 1,6	–	14	18	14	2	6	13
1,6 – 1,8	22	9	6	–	2	3	5
1,8 – 2,0	14	1	–	4	–	–	2
≥ 2	28	1	–	–	–	–	1
Totaal	100	100	100	100	100	100	100

Bronnen: C.B.S. en R.L.V.D.

SPREIDING VAN HET AANTAL PRODUKTIEEENHEDEN PER MANNELIJKE ARBEIDSKRACHT

Grootteklasse in ha	Aantal bedrijven	Percentage bedrijven met ... produktieëenheden per mann. arb.kracht						Gemiddeld aantal produktieeenheden per mann. arb.kracht
		< 6	6-10	10- <14	14- <18	18-22	≥ 22	
3 - 5 ha	14	43	43	7	-	7	-	7,8
5 - 10 ha	104	21	42	36	1	-	-	8,5
10 - 15 ha	108	7	35	23	28	8	-	11,5
15 - 20 ha	85	2	27	29	12	21	9	14,2
20 - 25 ha	46	-	15	48	13	9	15	14,4
≥ 25 ha	33	-	18	33	37	3	9	14,8
Alle grootteklassen	390	9	32	31	15	8	5	11,8

Bronnen: C.B.S. en R.L.V.D.

ARBEIDSBEZETTINGSTYPE EN AANTAL PRODUKTIEEENHEDEN PER MANNELIJKE ARBEIDSKRACHT

Type van arbeidsbezetting	Gemiddeld aantal produktieëenheden per mann. arb.kracht op bedrijven in de grootteklasse van ... ha						Alle bedrijven
	3-5	5-10	10-15	15-20	20-25	≥ 25	
1 mannelijke arbeidskracht	7,8	9,1	13,7	20,1	22,8	31,2	12,9
2 mannelijke arbeidskrachten	-	5,3	8,2	10,7	12,9	15,8	10,6
≥ 3 mannelijke arbeidskrachten	-	3,2	5,7	7,6	9,2	12,5	9,5
Alle typen	7,8	8,5	11,5	14,2	14,4	14,8	11,8

Bronnen: C.B.S. en R.L.V.D.

D E L E E F T I J D S O P B O U W

	Aantal bedrijfshoofden						Gemiddelde leeftijd
		in de leeftijdsklasse					
	totaal	< 35 jaar	35-44 jaar	45-54 jaar	55-64 jaar	≥ 65 jaar	
Landbouwers							
< 5 ha	16	2	2	5	4	3	53
5 - 10 ha	104	14	21	19	35	15	51
10 - 15 ha	108	13	29	33	19	14	49
15 - 20 ha	85	12	22	19	23	9	49
20 - 25 ha	46	4	6	20	14	2	50
≥ 25 ha	33	1	9	12	7	4	51
Alle landbouwers	392	46	89	108	102	47	50
Overige geregistreerden							
groep C: zonder cultuurgrond	5	-	1	3	1	-	49
< 1 ha	11	1	3	2	1	4	52
≥ 1 ha	45	4	10	9	18	4	52
totaal	61	5	14	14	20	8	51
groep D: zonder cultuurgrond	5	-	-	-	3	2	66
< 1 ha	10	-	-	-	4	6	70
≥ 1 ha	38	-	-	1	7	30	69
totaal	53	-	-	1	14	38	69
speciaal[1]) zonder cultuurgrond	1	-	1	-	-	-	38
< 1 ha	2	1	1	-	-	-	38
≥ 1 ha	10	3	-	2	2	3	52
totaal	13	4	2	2	2	3	48
Alle geregistreerden	519	55	105	125	138	96	52

1) Exclusief stierhouderij, gemeente Assen
varkensfokvereniging, inrichting voor onmaatschappelijken

Bron: C.B.S. 1962

H E T A G R A R I S C H E O N D E R W I J S

	Aantal bedrijven waarvan gegevens beschikbaar zijn	Aantal bedrijfshoofden				
		met agrarisch onderwijs				zonder agrarisch onderwijs
		m.l.s	l.l.s	l.tb.s.	cursus	
Landbouwers [1]						
< 5 ha	16	–	3	–	–	13
5 – 10 ha	102	2	23	–	11	66
10 – 15 ha	108	5	31	1	11	60
15 – 20 ha	84	3	27	–	10	44
20 – 25 ha	43	2	23	–	2	16
≥ 25 ha	33	4	13	–	4	12
Alle landbouwers	386	16	120	1	38	211
Overige geregistreerden						
groep C < 1 ha	8	–	–	–	1	7
≥ 1 ha	41	–	3	–	3	35
totaal	49	–	3	–	4	42
groep D < 1 ha	10	–	–	–	–	10
≥ 1 ha	30	–	–	–	–	30
totaal	40	–	–	–	–	40
speciaal < 1 ha	2	–	–	2	–	–
≥ 1 ha	8	–	–	4	–	4
totaal	10	–	–	6	–	4
Alle geregistreerden	485	16	123	7	42	297

1) Naar bedrijfsgrootte volgens de mei-inventarisatie 1962

Bronnen: C.D. en L.E.I.

D E L I D M A A T S C A P P E N

	Aantal bedrijven waarvan gegevens beschikbaar zijn	Aantal bedrijfshoofden dat lid is van			zonder lidmaatschap
		D.L.G.	C.B.T.B.	G.M.L.	
Landbouwers 1)					
< 5 ha	16	8	–	–	8
5 – 10 ha	102	71	7	–	24
10 – 15 ha	108	90	6	–	12
15 – 20 ha	84	70	–	–	14
20 – 25 ha	43	40	1	–	2
≥ 25 ha	33	26	2	–	5
Alle landbouwers	386	305	16	–	65
Overige geregistreerden					
groep C < 1 ha	8	2	–	–	6
≥ 1 ha	41	15	2	–	24
totaal	49	17	2	–	30
groep D < 1 ha	10	–	–	–	10
≥ 1 ha	30	11	–	–	19
totaal	40	11	–	–	29
speciaal < 1 ha	2	–	–	–	2
≥ 1 ha	8	–	–	2	6
totaal	10	–	–	2	8
Alle geregistreerden	485	333	18	2	132

1) Naar bedrijfsgrootte volgens de mei-inventarisatie 1962

Bronnen: C.D. en L.E.I.

D E B E D R I J F S O P V O L G I N G

	Aantal bedrijfshoofden in de leeftijdsklasse van																							
	50/54	55/59	60/64	≥65	50/54	55/59	60/64	≥65	50/54	55/59	60/64	≥65	50/54	55/59	60/64	≥65	50/54	55/59	60/64	≥65	50/54	55/59	60/64	≥65
	geen opvolging				(schoon)zoon				2 of meer zoons				onbekend				geen gegevens				totaal			
Landbouwers: 1)																								
1 - 5 ha	1	-	3	-	-	-	1	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	4	3
5 - 10 ha	6	12	12	6	1	4	7	8	-	-	-	-	2	-	-	1	-	-	-	-	9	16	19	15
10 - 15 ha	3	2	2	5	4	7	5	6	1	1	-	1	4	-	1	2	1	1	-	-	13	11	8	14
15 - 20 ha	1	2	-	2	6	8	6	7	-	2	-	-	-	2	1	-	1	1	1	-	8	15	8	9
20 - 25 ha	2	1	2	1	4	5	4	1	1	1	1	-	2	-	-	-	1	-	-	-	10	7	7	2
≥ 25 ha	1	-	-	2	3	3	3	2	1	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	6	4	3	4
Alle landbouwers	14	17	19	16	18	27	26	27	3	5	1	1	9	2	2	3	3	2	1	-	47	53	49	47
Overige geregistreerden																								
groep C: < 1 ha	-	-	-	3	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	4
≥ 1 ha	5	5	7	3	-	2	1	1	1	1	-	-	1	2	-	-	-	-	-	-	7	10	8	4
totaal	5	5	7	6	-	2	2	2	1	1	-	-	1	2	-	-	-	-	-	-	7	10	9	8
groep D: < 1 ha	-	2	1	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	2	2	6
≥ 1 ha	-	3	1	20	-	-	3	8	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	3	4	30
totaal	-	5	2	25	-	-	3	8	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	2	-	5	6	36
speciaal < 1 ha	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
≥ 1 ha	-	1	-	3	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	2	1	-	4
totaal	-	1	-	3	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	2	1	-	4
Alle geregistreerden	19	28	28	50	19	29	31	37	4	6	1	2	11	4	2	3	3	2	2	3	56	69	64	95

1) Naar bedrijfsgrootte volgens de mei-inventarisatie 1962

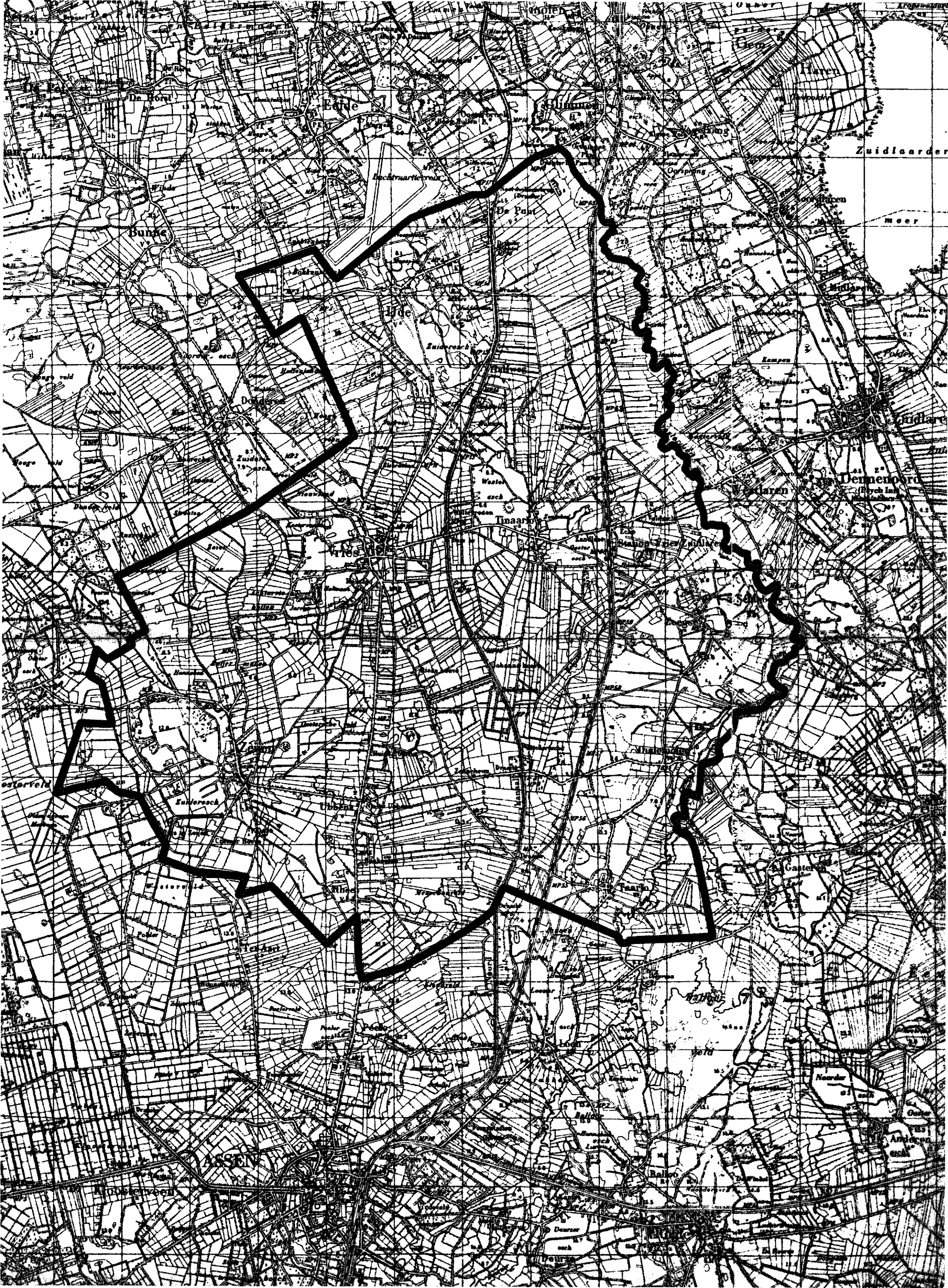
Bronnen: C.D. en L.E.I.

VERPLAATSING, VERGROTING, VERKOOP

	Aantal bedrijfshoofden, die in aanmerking willen komen of voelen voor 1)			Aantal bedrijven waarvan gegevens beschikbaar zijn
	verplaatsen	vergroten	verkoop	
Landbouwers: 2)				
1 - 5 ha	-	4	1	16
5 - 10 ha	4	38	10	102
10 - 15 ha	17	39	2	108
15 - 20 ha	17	11	-	84
20 - 25 ha	12	-	1	43
≥ 25 ha	8	5	-	33
Alle landbouwers	58	97	14	386
Overige geregistreerden				
groep C: < 1 ha	-	1	2	8
≥ 1 ha	2	12	6	41
totaal	2	13	8	49
groep D: < 1 ha	-	-	1	10
≥ 1 ha	2	-	4	30
totaal	2	-	5	40
speciaal < 1 ha	-	-	-	2
≥ 1 ha	-	-	3	8
totaal	-	-	3	10
Alle geregistreerden	62	110	30	485

1) Inclusief dubbeltellingen
2) Naar bedrijfsgrootte volgens de mei-registratie 1962

Bron: C.D.


De Punt
Tinaarlo
Vries
Zuidlaarder
Meer
Zuidlaren
Eelde
Assen

In de reeks Verslagen van het Landbouw-Economisch Instituut zijn op dit gebied reeds verschenen of verschijnen binnenkort

Verslag No. 2	Reutum-Ageleresch. Sociaal-economische schets van een ruilverkaveling in Twenthe, november 1962.
Verslag No. 7	Veghel-Erp. Sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsgebied, december 1962.
Verslag No. 11	Delt-Oude Weer. Sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsgebied in het Groninger Hogeland, februari 1963.
Verslag No. 17	Heiligenbergerbeek. Sociaal-economische schets van een ruilverkavelingsgebied in het Utrechtse zandgebied, april 1963.
Verslag No. 18	De Haagse Beemden. Sociaal-economisch onderzoek in een ruilverkavelingsgebied in de Baronie van Breda, mei 1963.
Verslag No. 19	Ursem. Sociaal-economische schets van een ruilverkavelingsgebied in Westfriesland, mei 1963.
Verslag No. 20	Noord-Beveland. Sociaal-economische schets van het voormalige eiland, mei 1963.
Verslag No. 24	Het Geestmerambacht. Een onderzoek naar enkele sociaal-economische vraagstukken verband houdende met de voorbereiding van de ruilverkaveling, juni 1963.
Verslag No. 36	Dantumadeel. Aanvullende sociaal-economische schets van een ruilverkaveling in de Friese Wouden, oktober 1963.
Verslag No. 39	Hattem-Wezep. Sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsgebied op de Noordelijke Veluwe, oktober 1963.
Verslag No. 45	Beneden-Donge. Sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsgebied tussen Dongen en 's-Gravenmoer, oktober 1963.
Verslag No. 46	Kamperveen-Zalk. Sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsgebied ten zuiden van de stad Kampen, oktober 1963.
Verslag No. 51	Sneeker-Oudvaart. Sociaal-economische schets van een ruilverkavelingsblok in het Friese weidegebied, november 1963.
Verslag No. 52	Wanroij. Sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsgebied, november 1963.
Verslag No. 53	Uden. Sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsgebied, november 1963.
Verslag No. 60	Slangenborg. Sociaal-economische schets van een ruilverkaveling in het Groninger landschap Westerwolde, januari 1964.
Verslag No. 63	Mierlo. Sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsgebied tussen Eindhoven en Helmond, februari 1964.

Z.O.Z.

Verslag No. 70	Sleenerstroom. Een sociaal- en bedrijfseconomisch onderzoek in het ruilverkavelingsgebied ten westen van Emmen, april 1964.
Verslag No. 74	Vries. Sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsgebied in het noorden van Drenthe, april 1964.
Verslag No. 78	Rijsbergen. Sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsgebied ten zuiden van Breda, mei 1964.

VOLLEDIGE LIJST VAN ACTUELE L.E.I.-PUBLIKATIES
OP AANVRAAG GRATIS VERKRIJGBAAR